

VAHIY VE PEYGAMBERLİK

KURAMER

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Kur'an Araştırmaları Merkezi Yayınları

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Kur'an Araştırmaları Merkezi Yayınları

KURAMER Yayınları: 33
Vahiy ve Nübüvvet Serisi: 2

VAHİY VE PEYGAMBERLİK

Proje Sorumlusu/Editör
Yusuf Şevki Yavuz

Yayın Koordinatörü
M. Turan Çalışkan

İmlâ, Transkripsiyon ve Dizin
Zeynep Sülün Kan

Kapak ve Sayfa Tasarımı
Furkan Selçuk Ertargin

Basım ve Cild: Asya Basım Yayın Sanayi Tic. Ltd. Şti.
Tevfikbey Mah. Halkalı Cad. No: 162/7 Küçükçekmece İstanbul
Tel: 0212 693 00 08
Sertifika No: 36150

Birinci Basım: İstanbul, Ağustos 2018
ISBN 978-605-9437-27-1

© Her hakkı mahfuzdur.

Yayıncının izni olmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.
Kaynak gösterilmek şartıyla iktibas edilebilir.

KURAMER
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Kur'an Araştırmaları Merkezi
Kısıklı Cad. Haluk Türksöy Sok. No: 4 Kat: 2 Üsküdar/İstanbul
Tel: +90 (216) 474 08 60/1910 www.kuramer.org

Hız. Muhammed'in Peygamberliği ve "Son Peygamber" Oluđu

Prof. Dr. Yusuf Şevki Yavuz*

Hız. Muhammed'in Peygamberliği

Kur'an'da belirtildiğine göre geçmiş peygamberlerden Hız. İbrahim, kendi soyundan, ayetlerini okuyup Kitap ve Hikmet'i öğretecek bir peygamber göndermesini Allah'tan niyaz etmiştir.¹ Allah Teâlâ bu duasını kabul ederek İbrahim'in soyundan gelen Hız. Muhammed'i, uzunca bir dönem kendilerine uyarıcı gelmemiŐ bulunan mm Araplara,² ayetlerini okuyup onları arandıran, Kitab'ı ve Hikmet'i öğretip uyarın, müjdeleyen ve insanların Yaratan'a inanimaları için tanıklık yapan bir peygamber olarak görevlendirmiŐtir.³ Her peygambere, bütün insanları karanlıklardan aydınlığa çıkarması ve ihtilaf edilen konuları açıklaması iin⁴ hikmetlerle dolu bulunan, en düzgün yola iletin⁵ ve açık belge niteliği taŐıyan⁶ Kur'an'ı, ilk muhataplarının Mekke ve çevresindeki Araplar olması dolayısıyla Arapça bir ilâhî kitap olarak indirmiŐ;⁷ tevhit dini

* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi đretim yesi, KURAMER Bilim Kurulu yesi.

1 el-Bakara 2/129.

2 es-Secde 32/3; Sebe' 34/44; Yâsin 36/, 6.

3 el-Feth 48/8-9; el-Cum'a 62/2

4 İbrahim 13/1; en-Nahl 16/44, 64, 89.

5 el-İsrâ 17/9.

6 el-A'râf 7/203; el-Csiye 45/20.

7 er-Ra'd 13/37; el-Hicr 15/87; Fussilet 41/3; eŐ-Őr 42/7; ez-Zuhruf 43/3; İbrahim 14/54.

olan Hz. İbrahim'in dinine uymasını kendisine vahyetmiş,⁸ böylece peygamberlik müessesesi Hz. Muhammed'le tamamlanmış ve bütün insanlara son peygamber olarak gönderilmiştir,⁹ Aldığı vahiyler sayesinde hidayete erdiği ve insanlara doğru yolu gösterdiği belirtilen¹⁰ Hz. Muhammed'in hak dini getiren bir peygamber olarak gönderildiği¹¹ çeşitli ayetlerde açıkça belirtilmiştir: "Muhammed yalnızca bir elçidir, O'ndan önce de elçiler gelip geçti";¹² "Seni de kendilerinden önce nice benzerlerinin gelip geçtiği bir ümmete peygamber olarak gönderdik ki sana vahyettiğimizi onlara okuyasın";¹³ "Ey Peygamber! Seni (Allah'a) şahitlik yapan bir tanık, müjdeleyen, uyarıcı, kendi izniyle Allah'a çağırıcı ve insanları aydınlatan bir kandil olarak gönderdik";¹⁴ "Bütün dinlerin üzerindeki yerini alsın diye Resûlü'nü ilâhî hidayetle ve hak dinle gönderen O'dur. Muhammed Allah'ın elçisidir".¹⁵

Cenâb-ı Hak, temiz ve üstün bir yaratılışa sahip kıldığı ve vahiyleri almayla elverişli olarak yarattığı insanlar arasından geçmişte elçilerini seçip gönderdiği gibi,¹⁶ âhîr zaman döneminde de peygamberliğe en elverişli olarak yarattığı Muhammed aleyhisselâmı seçip göndermiştir. Allah Teâlâ, Nûh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahyettiği gibi Muhammed aleyhisselâma da vahyetmiş¹⁷ ve Rablerinden gerçeği getiren¹⁸ Hz. Muhammed'e iman etmelerinin insanların yararına olduğunu beyan etmiştir.¹⁹ Kur'an'da Allah'ın, adını anarak değil de daima "Ey Peygamber- Ey Elçi" (يا ايها الرسول - يا ايها النبي) unvanıyla hitap edip müminlerin kendisine salât ve selam getirmelerini emrettiği²⁰ Muhammed aleyhisselâmın ümmîliğine dikkat çekilmiş, ilim tahsil etmediği

8 en-Nahl 16/123.

9 Sebe' 34/28.

10 Sebe' 34/50; Yâsin 36/2-3; eş-Şûrâ 42/52; ed-Duhâ 93/7.

11 es-Saf 61/9.

12 Âl-i İmrân 3/144.

13 er-Ra'd 13/30.

14 el-Ahzâb 33/46.

15 el-Feth 48/28-29.

16 el-En'âm 6/124; er-Ra'd 13/38; el-Ahkâf 46/9.

17 en-Nisâ 4/162.

18 er-Ra'd 13/1, 19.

19 en-Nisâ 4/170.

20 el-Enfâl 8/64, 65, 70; et-Tevbe 9/73; el-Ahzâb 33/1, 56, 28, 45, 56;

vurgulanmış,²¹ peygamberlik iddiasından önce aralarında kırk yıl gibi bir ömür geçirmesine rağmen din, ilim ve felsefe alanlarıyla ilgilenmediği belirtilmiştir.²² Kendisine indirilen vahiylerden şüpheye düşmesi halinde geçmişte ilâhî kitapları okuyanlara sorup Allah'ın seçtiği insanlara vahiyler indirdiğini öğrenebileceği de Muhammed aleyhisselama bildirilmiş, böylece Rabbinden kendisine gerçek vahiylerin geldiğinden asla şüphe etmemesi, aksine ona sınıksız sarılması gerektiği beyan edilmiştir.²³ İnsanların da Hz. Muhammed'in gerçek bir peygamber olup olmadığını düşünmeleri halinde O'nun gerçek bir peygamber olduğunu anlamalarını sağlayacak delillerin bulunduğu açıklanmış,²⁴ bu konuda düşünmeyen ve aklını kullanmayanların inkâr bataklığında bırakılacakları da anlatılmıştır.²⁵ Getirdiği Kur'an, insanları, muhtaç oldukları doğru yola sevk eden bir ışık olarak nitelenmiş,²⁶ çeşitli ayetlerde muhatap²⁷ ve gaip zamirler kullanılarak defalarca Hz. Muhammed'ten söz edilmiş ve peygamber olduğuna iman etmeleri bütün insanlardan istenmiştir. Şöyle ki: "De ki: Ey insanlar! Gerçekten ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın elçisiyim. O'ndan başka tanrı yoktur, hayat veren ve öldüren odur. Öyle ise Allah'a ve ümmî bir peygamber olan elçisine –ki o, Allah'a ve vahiylerine inanan biridir– iman ediniz ve ona tâbi olunuz ki bu sayede hidayete eresiniz".²⁸ Allah'ın son peygamber olarak gönderdiği Muhammed aleyhisselâm da Nûh, İbrahim, İsmail, İshak, Yakub Musa, İsa ve diğer geçmiş peygamberler gibi insanları, evreni yaratıp yöneten Allah'ın varlığına ve birliğine inanmaya davet etmiş, ondan başka tapılacak gerçek tanrının bulunmadığını, putperestlerin hükümran olduğu bir ortamda açıklamıştır.²⁹ Yaptığı davetin ilk muhatabı olan Mekkeli müşrikler, O'nu bir büyücü ve getirdiği Kur'an'ı da "bir büyü" olarak niteleyip inkâr etmişlerdir.³⁰

21 el-Ankebût 29/48.

22 et-Tevbe 9/16.

23 Yûnus 10/94; ez-Zuhruf 43/43.

24 el-Ahzâb 33/45-46; Yâsin 36/3; el-Feth 48/13; Muhammed 65/29.

25 Yûnus 10/100.

26 eş-Şûrâ 42/52.

27 Yâsin 36/2-4.

28 el-A'râf 7/158. Ayrıca bkz. en-Nisâ 4/170; el-Enbiyâ 21/107; Sebe' 34/28; el-Hadîd 57/7-8; et-Teğâbun 64/8.

29 el-İhlâs 112/1-4; Yûnus 3, 31; es-Secde 32/5; Âl-i İmrân 3/18; eş-Şûrâ 42/13.

30 Sebe' 34/44; Sâd 38/4; ez-Zuhruf 43/30; ez-Zâriyât 51/52; el-Muddessir 74/24.

Kur'an'da belirtildiğine göre âlemlerin Rabbi, Hz. Muhammed'i göndermeden önce geçmiş peygamberler aracılığıyla indirdiği ilâhî kitaplarda adı ve niteliklerinin yanı sıra gönderileceği bölgeye dair haberler verip Ehl-i Kitab'ı bilgilendirmiş, peygamberliğinin Ehl-i Kitap tarafından tasdik edilmesini sağlamak amacıyla ve "Muhammed bize Rabbinden bir mucize getirmeli değil miydi" diyenlere karşı gelişine ilişkin yeterli bir bilgi ve beklenti oluşturmuş ve kültürün kolayca yayıldığı şehirde yaşayan insanlar arasından onu seçmiş,³¹ müjdelenmesini "önce gelen ilâhî kitaplardaki açık delil"³² diye nitelemiş, ayrıca onu, peygambere ihtiyacın ortaya çıktığı bir zaman diliminde göndermiştir.³³ Nitekim Kur'an'daki bu beyanları teyit edici mahiyette Hint kutsal metinlerinden Vedalar ve Puranalarda, "övlümü" (Muhammed) adında bir bilge kişinin Arabistan'da ortaya çıkacağı, insanların onu öldürmek isteyeceği ve Allah'ın onu koruyacağı belirtilerek peygamberliği müjdelenmiştir.³⁴ Aynı şekilde *Abd-i Atik*'te Allah Teâlâ'nın, Musa aleyhisselama bildirdiği şu haberler bu bağlamda değerlendirilmiştir:³⁵ "Onlara (İsrailoğullarına) kardeşleri arasından senin gibi bir peygamber çıkaracağım. Sözlerimi onun ağızından işiteceksiniz. Kendisine buyurduklarımın tümünü onlara bildirecek. Adıma konuşan peygamberin ilettiği sözleri dinlemeyeni ben cezalandıracağım. Ancak, kendisine buyurmadığım bir sözü benim adıma söylemeye kalkışan ya da başka ilahlar adına konuşan peygamber öldürülecek";³⁶ "Rab Sînâ dağından geldi, halkına Sâîr'den doğdu ve Faran dağından ortaya çıktı".³⁷ Müslüman âlimler, Tevrat'taki başka beyanları da dikkate alarak "İsrailoğullarının kardeşleri" ifadesini Rumlar ve Araplar diye yorumlamış ve Rumlardan Hz. Eyyüp dışında

31 es-Saf 61/6; el-Bakara 2/76, 89, 146; el-En'âm 6/20; İbn Rabben et-Taberî, *ed-Din ve'd-devle*, s. 34-35, 137-189, 204-205; Mâturîdî, *Te'vilâtü'l-Şur'an*, VII, 374.

32 Tâhâ 20/133.

33 Mâturîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, s. 320.

34 *er-Resûl Muḥammed Şallemâbu 'aleybi ve sellem*, ed. Şeyh Safiyyurrahman el-Mubârekfûrî, I, 375-411.

35 İbnü'l-Müzeppen, *İsbâtü nübüvveti Muḥammed*, thk. Ahmed Âyit Belaid, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut 2002, s. 32.

36 *Abd-i Atik*, "Yasanın tekrarı" (Tesniye), 18/18-20.

37 *Abd-i Atik*, "Yasanın tekrarı" (Tesniye), 33/2. Beşair konusunda ayrıca bkz. Tekvin, 16/11-12; Mezmurlar, 782/8-17, 149/1-8; Yuhanna, 14/15-18, 16/7-15; Matta, 11/14, 23/30-39; İşaya, 21/6-9, 42/1-4; Samuel b. Yahya el-Mağribî, *İfbâmu'l-Yebûd*, edited by İbrahim Marazka-Reza Pourjavady-Sabine Schmidtke, Wiesbaden 2006, s. 25-28; Fadıl Ayğın, *Son Peygamberi Müjdelemek*, İsam Yayınları, İstanbul 2017.

peygamber gelmediğinden, bununla Arapların kast edildiği ve Araplardan da Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderildiği fikrini benimsemişlerdir.³⁸

Müslüman âlimler yukarıdaki beyanları şöyle yorumlamıştır: Sözü edilen "İsrailoğullarının kardeşleri" ifadesiyle kast edilen Araplardır ve Araplardan gönderilen peygamber de Hz. Muhammed'dir; Allah'ın Sînâ'dan gelmesi Hz. Mûsa'ya Tevrat'ı indirmesidir, Sâîr'den doğması Hz. İsa'nın dininin yayılmasıdır ve Faran (Paran) dağından ortaya çıkması da Mekke'de Hz. Muhammed'i peygamber olarak gönderip ona vahiyler indirmesidir.³⁹ *Abd-i Cedîd*'te de şöyle haberler vardır: "Beni seviyorsanız buyruklarımı yerine getiriniz. Ben de sonsuza dek sizinle birlikte olması için Faraklî'tin ruhunu, Gerçeğin ruhunu size göndermesini Baba'dan isteyeceğim. Dünya onu kabul etmez, çünkü onu görmezler ve bilmezler, siz ise onu tanıyorsunuz, çünkü aranızda yaşayacak ve içinizde bulunacak, sizi öksüz bırakmayacağım"; "Size gerçeği söylüyorum benim gidişim sizin yararınızdır, gitmezsem Faraklî size gelmez, eğer gidersem onu size göndereceğim. O gelince günahı, adaleti ve hükmü dünyaya öğretecek, gerçeğin ruhu gelince size doğruyu öğretecek, siz de doğruyu bileceksiniz, çünkü kendiliğinden konuşmayacak, yalnız duyduklarını söyleyecek ve gelecekte olacakları size bildirecek".⁴⁰

Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderileceğine ve Kur'an'ın ona Allah'ın indirdiği bir kitap olduğuna ilişkin bilginin önceki ilâhî kitaplardan özellikle Tevrat ve İncil'de mevcut olduğuna, bunu Ehl-i Kitap âlimlerinin bildiğine ve bir kısmının iman edip bir kısmının da bu gerçeği gizlediğine dair haberlere Kur'an'da temas edilmiştir.⁴¹ Bu konunun Tevrat ve İncil'de yer aldığını bildiren bazı ayetlerin mealleri şöyledir: "O Kur'an'ın Muhammed'in kalbine indirileceğine dair bilgiler öncekilerin kitaplarında vardır. İsrailoğullarına mensup âlimlerin bunu bilmesi onlar için bir delil olmuyor mu";⁴² "Ehl-i Kitap'tan, ellerindeki Tevrat ve İncil'de gönderileceğine dair yazılı bilgi buldukları ümmî Resûl'e uyanlar...";⁴³ "Muhammed Allah'ın elçisidir. Yanında

38 Mâturîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, XVI, 232; İbnu'l-Müzeppen el-Kurtubî, *İşbâtü nübüvveti Muḥammed*, nşr. Ahmed Ayet Bel'id, Beyrut 2004/1424, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, s. 32-33.

39 İbnu'l-Müzeppen el-Kurtubî, *İşbâtü nübüvveti Muḥammed*, nşr. Ahmed Ayet Bel'id, Beyrut 2004/1424, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, s. 33.

40 *Abd-i Cedîd*, "Yuhanna", 16/7/15.

41 el-Mâide 5/15; Mâturîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, IV, 186; VI, 80.

42 eş-Şuarâ 26/196-197. Ayrıca bkz. el-En'âm 6/114.

43 el-A'râf 7/157.

bulunan müminler kâfirlere karşı sert, aralarında birbirlerine merhametli davranırlar. Onların, Allah'ın lütuf ve rızasına erişmek amacıyla çok rükû ve secde ettiklerini görürsün. Secdelerinin izi yüzlerindeki görüntüde vardır. Tevrat'ta onlar hakkında yapılan tasvir böyledir. İncil'deki tasvirleri ise şöyledir: Onlar filizini yarıp çıkarmış, giderek güç kazanıp kalınlaşmış, gövdesi üzerinde dalları oluşmuş ve çiftçilerin hoşuna giden ekin gibidir. Ashaba dair bu benzetme kâfirleri öfkelenmek içindir".⁴⁴

Ehl-i Kitap âlimlerinin Resûlullah'ın geleceğini ve niteliklerinden onu tanıyıp gelmesinden önce kendisine iman ettiklerini bildiren diğer bazı ayetlerin mealleri de şöyledir: "Kendilerine Kitap verdiğimiz kimseler (Ehl-i Kitap), Kur'an'ın gerçekten senin Rab'bin tarafından indirilmiş olduğunu biliyorlar, asla şüpheye düşünlerden olma";⁴⁵ "Kendilerine Kitap verdiklerimiz Muhammed'i kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar. Buna rağmen içlerinden bir grup bile bile gerçeği gizliyorlar";⁴⁶ "Kendilerine kitap verdiklerimiz gelişinden önce Kur'an'a iman ediyorlar. Kendilerine Kur'an okunduğu zaman 'ona inandık, şüphesiz o Rabbimizden gelmiş hak bir kitaptır, biz Kur'an'ın gelmesinden önce buna teslim olmuş kimselerdik' dediler";⁴⁷ "Allah peygamberlerden 'ben size kitap ve hikmet verdikten sonra yanınızda bulunanı tasdik eden bir elçi size geldiğinde ona mutlaka inanacak ve yardım edeceksiniz' diye söz almış, 'kabul ettiniz mi ve bu ahdimi üstlendiniz mi' dediğinde 'kabul ettik' diye cevap vermişlerdir";⁴⁸ "Onlara Allah katından ellerindekini (Tevrat'ı) doğrulayan Kitap gelince daha önce kâfirlere karşı zafer isterlerken bilip tanıdıkları Kur'an kendilerine gelince şimdi onu inkâr ettiler";⁴⁹ "Kendilerine ilim verilenler, Rabb'inden sana indirilenin, gerçeğin tâ kendisi olduğunu, çok güçlü ve her türlü övgüye layık olan Allah'ın yolunu gösterdiğini çok iyi bilirler";⁵⁰ "Siz inkâr ettiğiniz halde İsrailoğullarından bir tanığın onun benzerine tanık olduğunu ifade ederek iman ettiği Kitap ya gerçekten Allah katından gelmişse".⁵¹

44 el-Feth 48/29.

45 el-En'âm 6/114.

46 el-Bakara 2/146. Ayrıca bkz. Âl-i İmrân 3/86, 99, 187; el-En'âm 6/20; er-Ra'd 13/43.

47 el-Kasas 28/52-53. Ayrıca bkz. el-En'âm 6/114; Fahreddin er-Râzi, *et-Tefsîru'l-kebir*, XIV, 224.

48 Âl-i İmrân 3/81.

49 el-Bakara, 2/89. Ayrıca bkz. el-Bakara 2/109; Yûnus 10/37.

50 Sebe' 34/6.

51 el-Ahkâf 46/10.

Görüldüğü gibi bu ayetlerde, peygamber olarak gönderilmesinden önce Hz. Muhammed'e ve Allah katından getirdiği Kur'an'a, Ehl-i Kitap'a mensup âlimlerin iman ettiği haber verilmiştir. Hz. İsa'nın, Resûlullah'ı İsrailoğullarına müjdeleyen beyanına da Kur'an'da yer verilmiştir: "Ey İsrailoğulları! Bilin ki benden önceki Tevrat'ı doğrulamak ve benden sonra gelecek Ahmed adındaki peygamberi müjdelemek için size gönderilmiş olan Allahelçisiyim".⁵² Burada belirtilen Ahmed adlı kişinin Hz. Muhammed olduğu kabul edilmiştir, çünkü Ahmed onun isimlerinden biridir.⁵³ Kur'an'da, Ehl-i Kitap âlimlerinin Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderileceğine ilişkin ayetleri gizlediklerinin ve bunu yapanlara Allah'ın lanet ettiğinin beyan edilmesi de onun peygamberliği hakkında yahudi ve hıristiyan din adamlarının önceden bilgi sahibi olduklarını belirtmeye yöneliktir.⁵⁴ Resûl-i Ekrem, kendisinin "dedesi İbrahim'in duası, Hz. İsa'nın müjdesi ve annesinin gerçekleşen rüyası" olduğunu söylerken⁵⁵ Ehl-i Kitap âlimlerinin bildiği bu delile⁵⁶ işaret etmiştir.

Müslüman âlimlere göre Kur'an'da da üzerinde defalarca durulan⁵⁷ bu delilin gerçek bir temele dayanmaması durumunda bunun, Kitab-ı Mukaddes'i çok iyi bilen Ehl-i Kitap âlimlerinin Resûlullah'ı tenkit etmesi için önemli bir imkân oluşturduğunda şüphe yoktur.⁵⁸ Şayet Kur'an'da belirtilen söz konusu iddia Kitab-ı Mukaddes'te yer almasaydı mutlaka Ehl-i Kitap âlimleri bunlara itiraz ederler ve böylece onun davasını geçersiz hale getirmiş olurlardı. Bunun aksini düşünmek mantıklı görünmemektedir. Hal böyle iken Resûlullah'ın hitap ettiği Ehl-i Kitap âlimleri bu bilgilere herhangi bir itirazda bulunmamış,⁵⁹ aksine Kur'an'da beyan edildiği üzere Allah'tan Resûlullah'a indirilmiş hak bir kitap olduğunu bildikleri ve geleceğine inanmalarına rağmen,⁶⁰ "Al-

52 es-Saf 61/6.

53 Buhari, "Tefsîr", 61/1, nr. 4896.

54 el-Bakara 2/159, 174.

55 İbn İshak, *es-Sîre*, thk. Süheyl Zukkâr, Beyrut 1398/1978, s. 28,51; Mâturîdî, *Te'vîlâtü'l-Çur'ân*, III, 343.

56 Zemahşeri, *el-Keşşâf*, I, 197.

57 İbn Hazm, *el-Faîl*, I, 85; Kurtubî, *el-Î'lâm bimâ fi dîni'n-neşârâ mine'l-fesâd ve'l-evhâm*, thk. Ahmed Hicâzî, es-Sekkâ, Dâru'r-türâsî'l-Arabî, Kahire, s. 44.

58 Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, III, 169; İbn Teymiyye, *el-Cevâbu's-sahîh limen beddele dîne'l-Mesîh*, thk. Ali b. Hasan b. Nâsır, Dâru'l-âsme, Riyad 1414, V, 186.

59 İbn Kayyum el-Cevziyye, *Hidâyetu'l-hayârâ*, thk. Muhammed Ahmed el-Hâc, Dâru'l-kalem, Cidde 1416/1996, s. 222.

60 el-En'âm 6/114; eş-Şuarâ 26/197; el-Kasas 28/52.

lah tarafından, kendilerine, yanlarında bulunan kitabı (Tevrat) tasdik edici bir elçi gelince Ehl-i Kitâb'ın bir kısmı, sanki bunu bilmiyorlarmış gibi Allah'ın kitabını arkalarına atıp onu terk etmişlerdir".⁶¹ Buna karşılık bazı Hıristiyan din adamlarının, Hz. Muhammed'e indirilen ayetleri işitince, bunun Allah katından geldiğini bilmelerinden ötürü gözlerinden yaşlar akarak "Rabbimiz iman ettik! Hakka şahitlik edenlerin arasına bizleri de yaz" dedikleri; "bundan önce kendilerine ilim verilen kimselere (Kur'an) okununca, derhal yüzüstü secdeye kapanırlar ve Rabbimizi tenzih ederiz, Rabbimizin vâdi kesinlikle gerçekleşmiştir"⁶² mealindeki sözleri söyleyerek gerçeği itiraf ettikleri; ayrıca Ehl-i Kitap âlimlerinden bazılarının Hz. Muhammed'e indirilene inanan ve az bir bedel karşılığında Allah'ın ayetlerini satmadıkları Kur'an'da açıklanmış; böylece Resûlullah'ın gelişinden önce Ehl-i Kitap'ın bilgilendirildiğine ilişkin görüş teyit edilmiştir.⁶³

Hz. Peygamber'in, kendileriyle tartıştığı Ehl-i Kitap'ı "haksız olan kahrolsun" duasını yapmaya çağırmasına rağmen, helak olmaktan endişe ettikleri için bu davete olumlu cevap verememelerini⁶⁴ de konuyla irtibatlandıran âlimler vardır.

Geçmiş peygamberlerce öğretilen hakikatleri teyit edip,⁶⁵ bunlar vasıtasıyla insanları dünya ve âhirette kurtuluşa ermeye çağıran Hz. Muhammed, peygamberliğinin delili olarak kıyamete kadar mucize oluşunu sürdürecektir olan Kur'an-ı Kerim'i, yani bizzat vahyin kendisini göstermiş;⁶⁶ insanlar ve cinler yardımlaşmak üzere bir araya gelseler bile Kur'an'ın benzerini getiremeyeceklerini⁶⁷ ve bu nedenle de inkârcı bir tutumla yüz çevirmedikleri takdirde onun bir mucize olduğunu göreceklarını beyan etmiştir. Şayet Kur'an Allah kelâmı olmadığı halde, onu kendisi uydurup da 'bu Allah'ın sözüdür' demiş olsaydı Hz. Muhammed'in bu dünyada cezasız kalmasının mümkün olmadığı

61 el-Bakara 2/101.

62 el-İsrâ 17/107-108.

63 el-Mâide 5/83; Âl-i İmrân 3/199.

64 Mâturîdî, *Kitabu't-Tevhîd*, s. 294-295.

65 el-Ahkâf 46/12; İbn Rabben et-Taberî, *a.g.e.*, s. 205.

66 el-Ankebût 29/51; Buhârî, "Feđâilu'l-Kur'an", 1, "el-İ'tisâm bi's-Sünne", 1; Ahmed Hanbel, *el-Müsmed*, XIV, 190; Ali b. Rabben et-Taberî, *a.g.e.*, s. 34.

67 el-İsrâ 17/88-89.

ği⁶⁸ Kur'an'da belirtilerek onun Allah kelâmı olduğuna da dikkat çekilmiştir. Buna mukabil peygamberliğini inkâr eden⁶⁹ ve Kur'an'ı şair veya kâhin sözü⁷⁰ olarak niteleyen muhatapları, O'nun peygamberliğine ilişkin olarak gözleriyle görebilecekleri çeşitli duyusal (hissî-kevnî) mucizeler talep etmişlerdir.⁷¹ Bu bağlamda geçmiş peygamberlere verilen mucizeler kendilerine de verilmedikçe iman etmeyeceklerini söyleyen⁷² ve Hz. Muhammed'in cinlenmiş biri olduğunu,⁷³ kendisine indirilen kitabın eskilerin masallarından ibaret bulunduğunu⁷⁴ ve Kur'an'ın apaçık bir sihirden başaka bir şey olmadığını⁷⁵ iddia eden Mekkeliler, O'na yazılı kitabın indirilmesi ve yanında meleklerin bulunması,⁷⁶ yerden pınarlar fişkırtması, içinden nehirlere akan hurma baçelerine ve üzüm bağlarına ve ayrıca altından yapılmış bir eve sahip kılınması, göğze çıkması,⁷⁷ kendisine bir hazine indirilmesi,⁷⁸ geçmiş peygamberlere verilen türden çeşitli mucizeler getirmesi⁷⁹ gibi taleplerde bulunmuşlardır. Buna mukabil onlara şu cevabı vermesi, Hz. Muhammed'e emredilmiştir: Bir beşer olarak bunları yaratma gücüm yoktur, bunları yalnızca Allah yaratabilir, Allah'ın hazineleri kendi yanımında değildir, gaybı bilmem, yalnızca bana vahyedilenlere uyarım ve sadece bir uyarıcıyım, Kur'an'ı göklerin ve yerin sırlarını bilen Allah indirmiştir.⁸⁰

Cenâb-ı Hak Hz. Muhammed'in peygamberliğine ilişkin gözle görülür delil isteyenlere karşı indirdiği Kur'an'ın yeterli olduğunu açıklamıştır.⁸¹ Allah Teâlâ, hissî bir mucize getirilmesi halinde buna inanacaklarına yemin etmelerine rağmen, sözünü ettikleri mucizeler gelse bile Kur'an mucizesine ilk defa inanmadıkları gibi ona da iman etmeyeceklerini bildirmiş ve geçmiş peygam-

68 el-Hâkka 69/44-47.

69 er-Ra'd 13/43.

70 el-Hâkka 69/41-42.

71 er-Ra'd 13/27.

72 el-En'âm 6/124.

73 el-Hicr 15/6.

74 el-En'âm 6/25; el-Enfâl 8/31; en-Nahl 16/24; el-Furkân 25/5; el-Kalem 68/15; el-Muaffîfîn 83/13.

75 Sebe' 34/43; es-Sâffâr 37/15; ez-Zuhruf 43/30; el-Ahkâf 46/7; el-Muddessir 74/24.

76 el-En'âm 6/7; el-Hicr 15/7; el-Furkân 25/7.

77 el-İsrâ 17/90-93; et-Tevbe 9/20.

78 Hûd 11/12; el-Furkân 25/8.

79 el-Enbiyâ 21/5; el-Ankebût 29/50.

80 el-En'âm 6/25, 27, 50; Hûd 11/12; el-İsrâ 17/93; el-Furkân 25/6.

81 el-Ankebût 29/51.

berlere verilen duyusal mucizelerin kavimlerinince inkâr edilmesini de bunu teyit eden⁸² bir delil olarak göstermiştir.⁸³ Mekkelilerin istedikleri bir mucizeyi getirmeyince 'onu yaratsaydın' sözlerine karşılık olarak Resûlullah'ın şöyle cevap vermesi emredilmiştir: 'Ben sadece Rabbimden bana vahyedilene uyarım, bu Kur'an Rabbinizden gelen kesin delillerdir, inanan bir topluluk için hidayet ve rahmettir'.⁸⁴ Hz. Muhammed, Mekke'de yaşıyorken peygamberlik iddiasıyla gösterdiği "Kur'an Mucizesi"ne karşı koymalarını⁸⁵ ve şayet ileri sürüldüğü gibi Arap diline en çok hâkim bir edip olmasından dolayı,⁸⁶ Kur'an, kendisinin inşa ettiği beşerî bir kitap ise davasını geçersiz kılmalarını Mekke muhataplarından istemesine rağmen⁸⁷ onlar, bundan aciz kalıp onu öldürmeye teşebbüs etmişlerdir. Bunun üzerine o, davetine inanan müslümanların yaşadığı Medine'ye hicret etmiş ve Medine'de inen ayetlerde de aynı daveti tekrarlamış, Kur'an'ın Allah'ın katından gelmiş bir kitap olduğundan şüphe edenlerden, ondaki bir sure veya bir sözün benzerini getirmelerini istemiş, ardından da hiçbir zaman bunu insanların yapamayacaklarını beyan etmiştir.⁸⁸ Aslında Kur'an'ın benzeri bir sözü veya bir sureyi yahut on sureyi getirmelerinin istenmesini, Arap edebiyatında yer alan mübalağa sanatının kullanılmasıyla açıklamak mümkündür. Kastedilen ise muhtemelen Kur'an'ın tamamı olmalıdır.

Değişik zamanlarda inmesine rağmen verdiği haberlerde tutarsızlık içermemesi, ilâhî kitap olduğunun bir işareti⁸⁹ olarak sunulan Kur'an'ın, Hz. Muhammed tarafından, peygamberliğinin delili olarak ortaya konulduğu, tarihî bilgilerle bilinmektedir. Kelâm âlimlerine göre Kur'an'ın mucize olduğunu bilmek haberle irtibatlı bir konudur. Çünkü Hz. Muhammed'in peygamberliğini kanıtlamak için ileri sürdüğü bu delile muhataplarının verdiği cevap tarihî rivayetlerle bilinmektedir. Herkesçe onaylanmadığı ve insanlar arasında yalan konuşanların bulunabileceği gerekçesiyle haberin bilgi değeri taşımadığı ileri sürülebilirse⁹⁰ de belli şartları taşıyan haberin bilgi kaynağı olduğunda şüphe

82 el-İsrâ 17/59.

83 el-En'âm 6/140.

84 el-A'râf 7/203.

85 Hûd 11/13.

86 Mâturîdî, *Kitabu't-Tevhîd*, s. 296.

87 Yûnus 10/38; et-Tûr 52/32-33.

88 el-Bakara 2/23.

89 en-Nisâ 4/82; Mâturîdî, *Te'vilâtü'l-Şur'ân*, III, 350-351.

90 Sümeniyye adı verilen Hint kültürüne bağlı grup bunlar arasında yer alır.

yoktur.⁹¹ Çünkü insanın yalan konuşabilmesi hiçbir doğru haberin bulunmamasını gerektirmediği gibi doğru haberi bazı insanların onaylamaması da haberin bilgisel değerini yok edemez. Arabistan yarımadasının Mekke şehrinde yaşayan ve peygamberlik öncesi dönemde Mekkeliler tarafından üstün ahlaklı, sözü doğru ve verdiği haberde güvenilir (eş-sâdıq, el-emîn), iyi davranışlı, zayıfları koruyan, düşkünlere yardım eden, yaşadığı toplumda işlenen kötülüklerle hiçbir şekilde bulaşmayan⁹² bir kişi olarak tanınıp aralarında vuku bulan ihtilafların çözülebilmesi için verdiği kararlar muhataplarınca kabul gören⁹³ Muhammed b. Abdullah el-Hâşimî'nin 610 yılında Mekke'de peygamberlik iddiasında bulunup davasına dair delil olarak da aklî kanıtlarla dolu bulunan Kur'an vahyini gösterdiği⁹⁴ ve onun, kıyamete kadar geçerli bir mucizesi olduğunu çevresindeki insanlara söylediği, bizzat Kur'an metninde yer alan bilgilerle bilinmektedir ki bu metnin yazıldığı sayfaların, içinde yaşadığı VII. yüzyıla aidiyeti de günümüzde artık bilinmektedir.

Müslüman kelâmcılara göre haberin, peygamberliği kanıtlamak için tek başına yeterli olmadığı aşikârdır. Bu konuda Allah'ın şahitliğine ve Hz. Peygamber'in şahsında bir araya getirdiği daha başka delillere de ihtiyaç vardır.⁹⁵ Hakikat arayışı içinde bulunanların hidayete ermesine vesile olan ve kıyamete kadar bu fonksiyonu geçerli bulunan Kur'an mucizesini getirmesine rağmen, yalan konuşmadığını bildikleri halde müşrikler, Hz. Muhammed'in peygamberliğini inkâr edip⁹⁶ onu cinlenmiş olmakla (veya delirmekle) itham etmişler;⁹⁷ ayrıca ona bunları bir insanın öğrettiğini ileri sürmüşlerdir.⁹⁸ Oysa Hz. Muhammed'in daima akıllı, ağırbaşlı, dengeli, ölçülü, yumuşak sözlü, alçak gönüllü, Rabbine güvenen, sabırlı, cömert, merhametli, affedici, sözünde sadık, her hal ve şartta gerçeğin yanında yer alan, cesur ve üstün ahlakın tamamını zatında toplamış,⁹⁹ kısaca doğruluk ve adalet timsali yüce bir şahsiyet olduğu

91 Kâdî Abdulcebbar, *el-Muğnî*, XV, 400-403.

92 Buhârî, nr. 3; Muslim, nr. 252.

93 Ebû Hâtim er-Râzî, *A'lâmu'n-nübüvve*, s. 68-69.

94 el-A'râf 7/203.

95 İbn Rabben et-Taberî, *a.g.e.*, s. 43.

96 el-En'âm 6/33.

97 el-Hicr 15/6; el-Kalem 68/2.

98 en-Nahl 16/103.

99 el-Kalem 68/4; Âl-i İmrân 3/159; et-Tevbe 9/28; Ebû Bekir Muhammed b. Ali el-Kaf-fâl, *Kitâbu Şemâilî'n-nübüvve*, thk. Ebû Abdillâh b. Ahmed b. Ali Ahmed Âl-i Abbâs, Dâru't-Tevhîd li'n-neşr, Rirad 1436/2015, s. 59

tarihî bilgilerin ortaya koyduğu bir gerçektir.¹⁰⁰ O, zenginlerden aldığı zekâtı fakirlere vermiş; daima yiyeceklerinin fazlasını muhtaçlara dağıtmış, savaştan payına düşen ganimetleri satarak arazi satın almış ve bu arazide yetişen ürünleri sadaka olarak ihtiyaç sahiplerine vermiş, başta Ebû Süfyân olmak üzere kendisini öldürmeye çalışan ve Mekke'den hicret etmesine sebep olan bütün düşmanlarını, hatta inkârcıların saldırılarına karşı önemli hamilerinden birisi olan amcası Hamza'yı öldürtüp ciğerini kestiren Hind'i dahi affetmiş, cinayet işleyerek müslümanları katleden dört kişi dışında kimseyi cezalandırmamış, düşmanlarıyla savaşmak mecburiyetinde kalınca kahramanca savaşmış, yaptığı anlaşmalara her zaman sadık kalmış yüce bir kişiliğe sahiptir. Bu tablo ona yapılan söz konusu ithamın mantıklı hiçbir temeli bulunmadığını kanıtlamak için yeterlidir. Mâturîdî'nin de belirttiği üzere bütün peygamberler gibi Hz. Muhammed'in başka bir mucizesi ve delili olmasaydı bile üstün ahlakı ve örnek yaşantısı onun peygamberliğini gösteren başlıbaşına yeterli bir delil olurdu.¹⁰¹

Kur'an'daki beyanlara göre inkârcıların Hz. Muhammed'in peygamberlik iddiasını geçersiz kılmak için şiddetli bir mücadele vermelerine rağmen Kur'an'ın benzerini getirememeleri veya böyle bir girişimde bulunamamaları, kelâmcılara göre tek bir sebebe bağlıdır, o da bunu yapmaktan aciz olmaları yahut da ilâhî bir müdahale sonucu bundan yüzçevirmelerini sağlayan bir psikolojik duruma düşürülmeleridir. Ayetlerde de ısrarla üzerinde durulan bu delil, Kur'an-ı Kerim'in beşere ait bir kitap olmadığını ve onu insanlara getiren Muhammed aleyhisselam'ın peygamber olduğunu kanıtlar. Kur'an'a muaraza yapmaya güçleri yetseydi bunu mutlaka gerçekleştirirler, bu sayede onun peygamberlik davasını iptal ederek emellerine ulaşırlar, böylece onun peygamber olmadığını herkese ispat ederlerdi.¹⁰² Hz. Muhammed'in, kendisine Allah tarafından vahiy yoluyla indirildiğini söylediği Kur'an'ın benzerini ortaya koymalarını Araplardan ısrarla istemesi bu hikmete dayanmaktadır.¹⁰³ Çünkü –inkârcıların ileri sürdüğü gibi– şayet Kur'an, Allah sözü değil de insan sözü ise mantıklı düşünme tarzı, insanların onun bir benzerini ortaya koyabilmelerini gerekli kılar. Sonuçta harflerden ve bunların teşkil ettiği sözcük-

100 Ebû Hâtim er-Râzî, *a.g.e.*, s. 69.

101 Mâturîdî, *Te'vilâtü'l-Ķur'ân*, IX, 215.

102 Kâdî Abdulcebbar, *Şerhu'l-Usûli'l-ĥamse*, s. 586; Nüreddin es-Sâbûnî, *el-Kifâye fi'l-bidâye*, s. 191.

103 el-Bakara 2/23; Yûnus 10/38; Hûd 11/13; el-İsrâ 17/88; et-Tûr 52/34.

lerden oluşmuş bir kitaptır, insanlar da harfleri ve sözcükleri kullanarak bir kitap yazabilirler.¹⁰⁴ Hz. Muhammed'in peygamberlik iddiasını geçersiz kılmayı şiddetle istemelerine rağmen inkârcı Arapların, Kur'an'ın benzerini ortaya koyamadıkları malumdur. Şayet onlar, Kur'an'ın benzeri bir kitap ortaya koyabilirdi hem peygamberlik iddiası delilsiz kalır hem de Hz. Muhammed ve ashabıyla savaşmaya girişmezler, canlarını ve mallarını yok etmezlerdi. Tarihî bilgilerle bilinen bu gerçek Kur'an'ın mucize olmasıyla açıklanmıştır.¹⁰⁵ Çünkü içeriğini, çeşitli bilgi, haber ve hükümlerin teşkil ettiği sözlerden ibaret olan ve söz söyleme sanatının zirvesinde bulunan Arapların,¹⁰⁶ Arapça bir kitap olan Kur'an'ın¹⁰⁷ benzerini ortaya koyma teşebbüsünde bulunamamalarının ve Kur'an'ın benzerini inşa etmek yerine Hz. Peygamber ve ona tâbi olanlarla savaşmayı tercih etmelerinin makul bir açıklaması yoktur.¹⁰⁸

Tıpkı Hz. Musa'nın yılanı dönüştürülen âsâ mucizesi, Hz. İsa'nın da ölüleri diriltme mucizesi onların peygamberliğini kanıtladığı gibi Kur'an da Hz. Muhammed'in peygamberliğinin kanıtı olmuştur. Peygamberliği kanıtlamak açısından Hz. Musa, Hz. İsa ve diğer geçmiş peygamberlerin gösterdiği duyuşsal mucizelerle Hz. Muhammed'in gösterdiği Kur'an mucizesi arasında bu açıdan bir fark yoktur.¹⁰⁹ Çünkü Kur'an'da, Arapların benzerini yapamayacakları mecazlar, îcâzlar, hazifler, istiareler, kinayeler, temsiller, semboller, teşbihlerden oluşan olağanüstü harika bir sözdizimi, az harfli sözcüklerle birçok anlamı ifade eden, beşerî duyguların yanı sıra vicdanı ve zihini etkileyen, kulakları ve gönülleri rahatlatan, kalpleri ürperten ve düşünmeyi harekete geçiren bir üslup ve fonetik yapısıyla anlamları açığa çıkaracak ilginç sözcükler vardır; Arap ediplerinin alışlagelmiş şiir ve nesir türü dışında ve fakat onlardan üstün bir üslup ve dil yapısına sahiptir; şiir değil ve fakat ses uyumu mükemmel sözcükler içerir. Mekkeli inkârcıların, Hz. Peygamber'in okuduğu ayetlerin insanlar tarafından dinlenmesini engellemeye çalışmaları, Kur'an'ın bu et-

104 Kâdî Abdulcebbar, *Tenzihu'l-Kur'an 'ani'l-meâ'in*, Beyrut Dâru'n-nehdati'l-hadîse, by., ts., s. 11.

105 Kâdî Abdulcebbar, *Tenzihu'l-Kur'an 'ani'l-meâ'in*, s. 18; Tefâtânî, *Şerhu'l-Mağâsid*, İstanbul 1305, II, 183.

106 Câhız, *el-Beyân ve't-tebyîn*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn, Matbaatü lecneti't-te'lîf, Kahire 1367/1948, I, 8.

107 Tâhâ 20/117.

108 Kâdî Abdulcebbar, *el-Muğnî*, XV, 317-318; a.mlf., *Teşbîtü delâili'n-nübüvve*, I, 43.

109 Kâdî Abdulcebbar, *el-Muhtaşar fi usûli'd-dîn*, s. 238-239.

kileyici dil üstünlüğünü kanıtlayan hususlardan biri olarak gösterilir.¹¹⁰ Zira inkârcılar bâtil düşünceleriyle, her yönden üstün olan Kur'an'a önünden ve ardından yaklaşımlarının mümkün olmadığını¹¹¹ fark etmişlerdi. Mûtezilî ve Sünnî kelâmcılara göre Kur'an'ın bu özelliği, onun beşer sözü değil Allah kelâmı olduğunu gösterir.¹¹² Nitekim Kur'an'ın sahip olduğu bu dil üstünlüğünü Mekke'li inkârcılar da kabul etmiş olmalıydılar ki bu sebeple Hz. Peygamber'e sihirbaz ve getirdiği Kur'an'a da sihir demişlerdir.¹¹³ Nitekim XX. yüzyılda Kur'an'ı inceleyen Batılı bazı araştırmacılar, her ne kadar Hz. Muhammed'in yazdığı bir kitap olduğunu ileri sürmüş olsalar da Kur'an'ın birçok yerindeki edebî tarzın bütün çevrelerde hayranlıkla karşılandığını ve hiçbir şüpheye mahal bırakmayacak şekilde belağat üstünlüğü taşıdığını itiraf etmekten geri kalamamışlardır.¹¹⁴

Mûtezilî ve Sünnî kelâmcılarla Arap dilcilerinin çoğunluğu Kur'an'ın olağan üstü bir îcâz özelliğine sahip olduğunu ve bu sebeple de bir benzerini insanların inşa edemeyeceği tezini ileri sürmesine¹¹⁵ mukabil Nazzam (ö. 231/845) ve Ebû İshak el-İsferâyînî (.418/1027) gibi bazı Mûtezilî ve Sünnî kelâmcılar, sözlerden ibaret olmasını dikkate alarak Kur'an'ın Arap dili yönünden bir îcâz özelliği taşımadığını, aksine bisetten önce Arapların Kur'an'ın benzerini yapma gücüne sahip bulunmalarına rağmen, tahaddinin gerçekleştiği andan itibaren bunu yapmaya teşebbüs edemedikleri, bunun da Allah'ın, cesaretlerini kırarak ve bilgilerini hafızalarından silerek onların muarazaya girişme teşebbüsünü engellemesinden kaynaklandığı tezini savunmuştur.¹¹⁶ Buna dair şöyle bir örnek vermişlerdir: Bir kimse peygamberliğine ilişkin olarak belirli bir zaman içinde parmağını hareket ettirmesini delil gösterip o süre zarfında bunu hiçbir insanın yapamayacağını söyledikten sonra insanların bu

110 Fussilet 41/26.

111 Fussilet 41/41-42.

112 Câhız, *Kitâbu'l-ḥayevân*, thk. Abdüsselam Muhammed Harun, Beyrut 1388/1969, IV, 90; İbn Kuteybe, *Müşkilü'l-Kur'an*, s. 76, 102; Zemahşerî, *el-Minhâc fi usûli'd-dîn*, s. 68; Fahrreddin er-Râzî, *Mefâtihü'l-ğayb*, XVII, 156; İbnu'l-Müzeyyen, *İsbâtü nübüvveti Muhammed*, s. 110-111, 118.

113 Yûnus 10/1; ez-Zuhruf 43/30; el-Muddessir 74/24.

114 William Clair Tisdall, *The Original Sources*, s. 274-275.

115 İbnu'l-Müzeyyen, *İsbâtü nübüvveti Muhammed*, s. 115-116. H. Muhamme Şeref, *İcâzül-Kur'âni'l-beyânü beyne'n-naẓariyye ve't-tatbîk*, by., 1970, s. 8.

116 Câhız, *Kitâbu'l-ḥayevân*, II, 89-92, IV, 90; Eş'arî, *Maḳâlâtü'l-İslâmiyyîn*, nşr. Helmut Ritter, Wiesbaden, 1400/1980, I, 225; Tefîzânî, *Şerḫü'l-Maḳâsüd*, II, 184.

hareketi gerçekleştirememiş olmaları açık bir mucize olur. Kur'an'ın benzerini Arapların getirememesi de buna benzetilebilir. Sarfe teorisi olarak adlandırılan bu yaklaşım, taraftarlarınca Kur'an'ın en önemli icâz yönlerinden biri olarak görülmüştür.¹¹⁷ Sarfe taraftarları bu sebeple Kur'an'ın mucize olmasını daha çok onun gayba dair haberler vermesine dayandırmıştır.¹¹⁸

Sarfe teorisine itibar etmeyen Mûtezilî ve Sünnî kelâmcıların çoğunluğuna göre ise Kur'an dil üstünlüğü yönünden gücüne erişilemeyen ve lafızlarına, insanı hayrete düşürecek anlamlar yüklenen bir kitaptır, dolayısıyla lafızlarındaki fesahat insanları aciz bırakan bir üstünlüğe sahiptir. Fahreddin er-Râzî gibi bazı âlimler Kur'an'ın mucize oluşunu lafızlarındaki fesahata indirgemştir.¹¹⁹ Yeni nâzil olan bazı ayetleri¹²⁰ duyan o devirdeki Arap ediplerine ait itirafların bunu teyit etmesini ve gücü bulunan herkesten yardım almaya Arapları davet eden tahaddî ayetlerinin muhtevasını da sarfe teorisinin zayıflığına ilişkin bir delil kabul etmiştir. Hz. Muhammed'in peygamberliğini inkâr eden Arapların, Arapça'yı ustaca kullanmakta en yüksek düzeye ulaşmalarına ve onun peygamberlik iddiasını boşa çıkarmayı şiddetle arzu etmelerine rağmen, peygamberliğinin delili olarak sunduğu Kur'an'ın benzerini inşa edememeleri ve hatta buna yeltenememiş olmaları, delilini fikren geçersiz hale getirecek böyle bir imkânları bulunmadığı için onu öldürmeye teşebbüs etmeleri ve Allah'ın, elçisini koruma vaadinin¹²¹ gerçekleşmesi sayesinde bu emellerinde başarıya ulaşamamış bulunmaları kelmacıların çoğunlunca yeterli bir delil olarak görülmüştür.¹²²

Mûtezilî ve Sünnî kelâmcıların çoğunluğu Kur'an'ın dil üstünlüğü yönünden benzerinin getirilemeyeşini onun ilâhî bir kitap olduğunun delili olarak öne çıkarmışlardır.¹²³ Ancak onun, bütün insanlara gönderilmiş bir ilâhî kitap olduğu dikkate alınırca Arapça bilmeyen insanların bunu keşfetmeleri

117 Gazzâlî, *el-İktisâd fi'l-i'tikâd*, s. 268; Şehristânî, *Nihâyetü'l-ikdâm*, s. 423-424; Yavuz, Yusuf Şevki, "Sarfe", *DİA*, İstanbul 2009, XXXVI, 140-141.

118 Eş'arî, *Mağâlâtü'l-İslâmiyyîn*, nşr. Helmut Ritter, I, 225.

119 Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihü'l-ğayb*, XX, 95.

120 Hûd 11/44.

121 el-Mâide 5/67.

122 Kâdî Abdulcebbar, *a.g.e.*, XV, 278.

123 Gazzâlî, *İhyâu 'ulûmi'd-dîn*, nşr. Muhammed Vehbi Süleyman-Usâme Ammûre, Dârul-fıkr, Dımaşk 1427/2006, I, 265; İbnu'l-Melâhimî, *Kitâbu'l-fâik fi usûli'd-dîn*, s. 321-322.

oldukça zor, hatta nerede ise imkânsızdır. Üstelik Kur'an'ın mucize oluşunu sadece dil üstünlüğü taşımasına indirgemek İslam'ın cihanşümul ilâhî bir din¹²⁴ ve Hz. Muhammed'in bütün insanlara gönderilmiş bir peygamber olduğu¹²⁵ gerçeğiyle bağdaşmadığını, dolayısıyla bu îcâz türünün sadece Arap edebiyatında ileri düzeyde olan Araplara özgü olduğunu söylemek daha isabetli görünmektedir. Daima aklî delilleri öne çıkartıp kanıtların doğrularına işaret eden ve bu açılardan da bir mucize olan¹²⁶ Kur'an'ın, zamanın ilerlemesine bağlı olarak artan bir şekilde her millettten değişik seviyelerdeki farklı beşerî zümrelere hitap eden geniş kapsamlı bir îcâz özelliğine sahip olduğunu kabul etmek daha doğru bir yaklaşım olarak görünmektedir.¹²⁷

Mûtezilî ve Sünnî âlimler, Kur'an'ın gelecekte vuku bulacak olaylarla¹²⁸ geçmiş ümmetlere ilişkin haberler içermesini¹²⁹ de ilâhî bir kitap olduğunun delilleri arasında saymıştır.¹³⁰ Bunların başında, Kur'an'ın benzerini insanların hiçbir zaman ortaya koyamayacağı,¹³¹ bütün din mensuplarının ona karşı tek bir cephe oluşturmasına rağmen tebliğ ettiği dinin Mekke dışındaki çevrede (âfak) yayılacağına ve başlangıçta inkâr eden Mekkelilerin (enfüs) zamanla iman edeceğine, yapılacak savaşlarda müslümanların düşmanlarına galip geleceğine ve işlerin bu ilâhî açıklamalara göre gerçekleşeceğine dair verdiği haberler gelir.¹³² Öyle ki bu haberler konusunda Ebû Cehil, Ebû Leheb, Velid b. Muğîre gibi inkârcılar acele edince, bunlar hakkında uyarıcı beyanlar nazil olmuştur.¹³³

Kur'an'ında geleceğe dair verilen bazı haberler şöylece sıralanabilir: Mekkede Hz. Peygamber'e eziyet eden Ebû Leheb ve eşi Ummu Cemil, Ebû Cehil, Ahnes b. Şureyk, Nadr b. Hâris, Velid b. Muğîre gibi inkârcılar kâfir

124 Âl-i İmrân 3/19.

125 el-A'râf 7/158.

126 Kâdî Abdulcebbar, *Teşbîtü delâilü'nübüvve*, I, 86.

127 Yusuf Şevki Yavuz, "İcâzü'l-Kur'an", *DİA*, İstanbul 2000, XXI, 403-406; Cüneyt Eren, "Kur'an-ı Kerim'in İcâz Çeşitleri", *Diyanet İlmî Dergi Kuran Özel Sayısı*, DİB Yayınları, Ankara 2015, s. 382-398.

128 Mâturîdî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, XI, 152; XVII, 301-302.

129 Âl-i İmrân 3/44; Yûsuf 12/102.

130 Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, XIV, 251.

131 el-Bakara 2/24; Zemahşerî, *el-Keşâf*, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut 1407, I, 101.

132 el-Hac 22/39-41; Fussilet 41/53; Bâkullânî, *Tembidü'l-levâil*, thk. İmâdüddin Haydar, Müessesetü Kütübî's-sekâfiyye, Beyrut 1407, 1987, s. 77; Kâdî Abdulcebbar, *Teşbîtü delâilü'n-übüvve*, I,44; Zemahşerî, *el-Minhâc fi usûli'd-din*, s. 68.

133 el-Enbiyâ 21/37; el-En'am 6/89.

olarak ölecekler;¹³⁴ Allah'ın ayetlerini yalanlayanlar hiç bilmedikleri yerden adım adım helak edilecekler;¹³⁵ Bedir Savaşı'nda müslümanlar, sayı ve teçhizat bakımından daha üstün durumdaki müşriklerin ordusunu mağlup edecek;¹³⁶ müslümanlar Mescid-i Harâm'a emniyet içinde girip Mekke'yi fethedecekler;¹³⁷ Ehl-i Kitap olan Rumlar ateşperest İranlılara karşı galip gelecekler;¹³⁸ Müslümanlar Arap ve Arap olmayan müşriklerin topraklarına varis kılınacak;¹³⁹ kâfirler istemese de Allah nurunu tamamlayacak;¹⁴⁰ güçlü inkârcıların tehdidine karşı korkmadan vahiyleri tebliğ etmesi halinde Allah Peygamber'ini himaye edecek¹⁴¹ ve inkârcıların hücumlarına karşı kendisine yardımcı olarak yetecek;¹⁴² Müslüman olmuş bazı Araplar dinden dönecek ve Allah'ın sevgisine mazhar olmuş ilk halife Ebû Bekir'in yönetimindeki bir topluluk mürtedlerle ve güçlü diğer gayr-i müslimlerle savaşacak.¹⁴³

İslam'ın yeryüzünde yayılmasına dair ilâhî vadin vuku bulması örneğinde olduğu gibi hem Hz. Muhammed hayatta iken hem de vefatından sonra gerçekleşen geleceğe¹⁴⁴ dair verdiği haberler, ayrıca Ehl-i Kitap'ın ellerinde bulunan ilâhî kitapları tesdik edici mahiyette uzak geçmişte yaşayan peygamberlerin tebliğatına ilişkin olarak naklettiği kıssalar,¹⁴⁵ Kur'an'ın Allah'a ait bir kelâm olduğunun kanıtları olarak değerlendirilmiştir. Zira gaybı bilmek yalnızca Allah'a ait bir nitelik olup insanlarca bilinmesi imkânsızdır, bu tür bilgileri Hz. Muhammed'e bildirmesi ise O'nun elçisi olduğunu ve bu bilgileri vahiy yoluyla O'ndan aldığını gösterir.¹⁴⁶ Mekkelilerin Hz. Muhammed'e "kâhin" adını ver-

134 Tebbet 111/1-5; el-Kıyâme 21-23; ed-Duhân 44/43-49; el-Hümeze 104/1-9; el-Muddessir 74/11; Kâdî Abdulcebbar, *Teşbîtü delâilî'n-nübüvve*, I, 52-54; İbnu'l-Müzeyyen, *İsbâtü nübüvveti Muhammed*, s. 124-134.

135 el-A'râf 7/182.

136 el-Bakara 2/249; el-Enfâl 8/7; el-Kamer 54/45.

137 el-Kasas 28/85; el-Feth 48/27.

138 er-Rûm 30/2-3.

139 en-Nûr 24/55; Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, X, 201.

140 es-Saf 61/8-9.

141 el-Mâide 5/67.

142 el-Bakara 2/137.

143 el-Mâide 5/45; el-Feth 48/16; Mâturidî, *Te'vilâtü'l-Kur'an*, IV, 254.

144 en-Nûr 24/55.

145 Âl-i İmrân 3/44; Hûd 11/49; Yûsuf 12/3, 102; 44-46; Mâturidî *Te'vilâtü'l-Kur'an*, XVI, 121.

146 İbn Rabben er-Taberî, *ed-Din ve'd-devle*, s. 76-82; Ebû Hâtim er-Râzî, *A'lâmu'n-nübüvve*, s. 165; Kâdî Abdulcebbar, *Teşbîtü delâilî'n-nübüvve*, I, 85-86; Âlûsî, *Râhu'l-me'ânî*, XI, 21.

meleri¹⁴⁷ de esasen onun gayba dair haberler vermesinden ötürüdür. Gaybın zarurî veya istidlâlî bilgilerle yahut sezgi ve tesadüf yoluyla bilinmesinin imkânsız olduğu¹⁴⁸ herkesçe malumdur. Bu sebeple Mâturîdî, gelecekte vuku bulacak olayları önceden haber verip bunların aynıyle vaki olmasını ve insanların kalplerinde gizlediklerini bildirmesini Hz. Muhammed'in peygamberliğini kanıtlayan önemli bir delil kabul etmek gerektiğini vurgulamıştır.¹⁴⁹

Bilindiği gibi Hz. Muhammed güçsüz ve fakir bir yetim olarak Mekte'de yaşarken, geçmiş bütün peygamberleri doğrulayan son peygamber olarak gönderildiği ve getirdiği dinin yeryüzünde yayılacağı iddiasıyla ortaya çıkmış, çevresindeki çeşitli din mensuplarını peygamberliğine ve İslam dinine inananları inkârcı olarak ilan etmiş, giriştiği tebliğ faaliyetini engellemek isteyenlere karşı Allah'ın kendisini koruyacağını açıklamıştır. Siyasal ve sosyal açıdan üstün konumda bulunan ve onu öldürmeye teşebbüs eden düşmanlarını mağlup edeceğini söyleyip¹⁵⁰ ardından da onları mağlup etmesini, kendisine yapılan bu ilâhî vâdin¹⁵¹ gerçekleşmesi dışında bir seçenikle açıklamak oldukça zordur.¹⁵² Çünkü onun gibi güçsüz ve zayıf birisinin, bütün dünyayı karşısına alacak şekilde davranıp sonunda galip gelmesi, ancak Allah'ın vâdine kesin bir şekilde güvenmesi ve bu sayede gerçekleşmesiyle mümkün olabilir. Nitekim Kur'an'da da savaşlarda galip geleceklerinin, hatta ganimet elde edeceklerinin müminlere vâd edilmesi ve bunun gerçekleşmesinin de Hz. Muhammed'in peygamberliğine dair müminler için bir kanıt olduğu beyan edilmiştir.¹⁵³ Ayrıca o, peygamberliğine iman edenlere dünya cenneti vâdetmemiş, aksine onları mallarını ve canlarını ortaya koyarak Allah yolunda bütün zorluklara katlanmaları gerektiğini telkin etmiş, buna rağmen insanlar ona inanmıştır. Canını ve malını seven insanların bu şartlara rağmen ona iman edip etrafında toplanması yalnızca gerçek bir peygamber olmasıyla açıklanmıştır. Onun Allahelçisi olduğunu gösteren deliller arasında, dualarının kabul edilmesi de yer almıştır. Nitekim dini tebliğ etmesinden ötürü kendisine eziyet eden Mudar

147 et-Tûr 52/25; el-Hâkka 69/42.

148 Kâdî Abdulcebbar, *el-Muğni*, XV, 193; Kâdî Abdulcebbar, *Teşbitü delâilî'n-nübüvve*, I, 36.

149 Mâturîdî, *Te'vilâtü'l-Şur'ân*, XI, 152-153; XIII, 398; XIV, 79.

150 Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihü'l-ğayb*, XXVII, 120.

151 el-Mâide 5/67; Kâdî Abdulcebbar, *Teşbitü delâilî'n-nübüvve*, I, 80-82.

152 Mâturîdî, *Te'vilâtü'l-Şur'ân*, XII, 336; XIII, 94.

153 el-Feth 48/20.

kabilesine yönelik talebini Allah'ın kabul etmesi üzerine vuku bulan büyük bir kuraklığın ardından kıtlık olmuş, sonra da bu kıtlığın kalkması için dua etmiş ve duasının akabinde kıtlık ortadan kalkmıştır. Kur'an'da bunların bir kısmına temas edilmiştir.¹⁵⁴ Bütün bunlar, onun gerçek bir peygamber olduğunun delilleri arasında gösterilmiştir.¹⁵⁵

"Kur'an'ın benzeri bir kitabı insanların inşa edemeyeceği" iddiasına yönelik bazı itirazlar da ileri sürülmüştür. Bu itirazlara göre Arap edebiyatı yönünden bakılınca Arap edip ve şairleri tarafından yazılan metinler Kur'an'dan üstündür, ayrıca ondan daha mükemmel ve yararlı bir kitap her zaman yazılabilir. Bu iddiayı ileri sürenlere göre Kur'an'da hem eski kavimlerin inandığı hurafeler ve efsaneler mevcuttur¹⁵⁶ hem de pek çok çelişkilerle doludur, ayrıca her hangi bir konuda delil olamayacak faydasız bilgiler içermektedir. Eğer bilgi içeren kitap delil olacaksa bilimsel bilgiler içeren ve insanlar tarafından yazılanlar dikkate alınmaya Kur'an'dan daha layıktır.¹⁵⁷

Hemen her dönemde tekrarlanan bu itiraz Kur'an'ın, Hz. Muhammed'in peygamberliğini kanıtlayan bir delil olma niteliğini geçersiz kılmaz. Zira bu eleştiriyi yapanlar Kur'an'ın, nâzil olduğu andan itibaren hakikat arayışı içinde olan insanları hak inançlarla iyi davranışlara sevk eden yegâne hidayet kaynağı olduğu¹⁵⁸ ve günümüzde de bu fonksiyonunu icra ettiği gerçeğini göz ardı etmektedirler.¹⁵⁹ İnsanları benimsemeye çağırdığı mesajlar incelenirse; ayrıca hiçbir maddî gücü olmayan Hz. Muhammed'in getirdiği bu kitabın, her türlü güce sahip bulunan putperest Câhiliye toplumunu kendi iradeleriyle yirmi üç yıl gibi çok kısa bir sürede hak din mensuplarına dönüştürdüğü¹⁶⁰ dikkate alınrsa O'nun hidayeti sağlayan ilâhî bir kitap olduğu sonucuna kolayca varılır.

Kur'an'da Hz. Muhammed'in verdiği mesajlar şöylece özetlenebilir: Bütün unsurlarıyla evren ortağı, dengi, benzeri bulunmayan, yegâne yaratıcı ve tapılmaya layık tek varlık olan Allah tarafından yaratılmıştır. O, yarattığı insanlarla iletişim kurmuş, onlara rahmetiyle muamele ederek gidecekleri doğ-

154 ed-Duhân 44/10-15.

155 Kâdi Abdulcebbar, *Teşbîtü delâilî'n-nübüvve*, I, 5-10.

156 en-Enfâl 8/31; en-Nahl 16/24; el-Furkan 25/5; el-Kalem 68/15.

157 Ebû Hâtim er-Râzî, *a.g.e.*, s. 173-174.

158 el-İsrâ 17/9; el-Kasas 28/49.

159 Ali Köse, *Neden İslamı Seçiyorlar*, s. 23-28.

160 Ebû Hâtim er-Râzî, *a.g.e.*, s. 187-189.

ru yolu göstermiş ve yapmaları gereken eylemleri öğretmiş; yanlış inançları terk edip doğru olanları kabul etmek, temiz olmak ve temizliğe riayet etmek, emaneti sahibine vermek, değişik sosyal statülere ve dinlere mensup bulun-salar bile insanlar hakkında verilen hükümlerde adaleti gözetmek ve hiçbir kimse veya zümreye imtiyaz tanımamak, gelip geçici dünya nimetlerine karşı zâhidâne bir tutum izlemek ve ihtiyaç miktarıyla yetinip lüks ve israftan kaçınmak, ebeveyne müşfik davranmak ve gereken özeni göstermek, akrabaya ve muhtaçlara yardım etmek, hukuka uymak ve herkesin hakkını gözetmek, hata yapanları affetmek gibi iyilikleri yapmayı ve ahlaklı olmayı insanlara öğ-retip emretmiş ve Resûl-i Ekrem bunları filen gerçekleştirmiş; mala, cana, ırza ve kişiliğe saldırmak, zulmetmek, cimrilik yapmak, kaynakları israf ederek gereksiz ve aşırı tüketimde bulunmak, bozgunculuk yapmak, zina etmek, hırsızlık yapmak, yalan konuşmak, iftira etmek gibi kötülükleri hem öğretmiş ve yasaklamış hem de filen bunlara riayet etmiş; temiz ve faydalı yiyecekleri helal, zararlı ve pis olanları haram kılmış ve bunları hayatında tatbik etmiştir.¹⁶¹ O bütün bunları öğrenim görmeden, herhangi bir kitap okuyup yazmadan¹⁶² kendisine gelen vahiylerle gerçekleştirmiş, böylece insanların hayatını düzgün hale getirecek olan ne kadar öğüt varsa hepsini yapmış ve ashâbı da bunları örnek alıp uygulamıştır.¹⁶³

Hz. Muhammed'in Ümmîliği Meselesi

Hz. Peygamber'in hayatını ve getirdiği vahiylerle dair eserler yazan Montgomery Watt gibi bazı Batılı araştırmacıların da kabul ettiği¹⁶⁴ gibi Hz. Muhammed'in peygamberlik öncesi dönemde kitap okuyup yazdığına ve öğrenim gördüğüne dair kanıtlanmış her hangi bir tarihî bilgi ve ikna edici kesin bir kanıt mevcut değildir.¹⁶⁵ Bununla birlikte bu tezi benimsemeyen ve O'nun

161 el-Mâide 5/4; el-A'râf 7/157; el-Mü'minûn 23/51.

162 el-Ankebût 29/48.

163 İbn Rabben et-Taberî, *ed-Dîn ve'd-devle*, s. 58, 109-120; Kâdî Abdulcebbâr, *Tesbîtü delâilî'n-nübüvve*, I, 9-10.

164 W. Montgomery Watt, *Bell's Introduction to the Qur'an*, Edinburgh University Press 1970, s. 36.

165 Mâturîdî, *Kitâbu'r-Tevhîd*, s. 304, 314, 322-323; Bâkullânî, *el-İnsâf*, s. 14, 129; İbn Kem-mûne, *Es'iletü Necmeddin el-Kâtibi 'ani'l-Me'âlim li Fabreddin er-Râzî me'a ta'liki 'İz-zuddevle İbn Kemmûne*, Sabie Schmidtke-Reza Porjavady, Tahran 2007, s. 94.

okuma yazma bildiğine ilişkin bazı rivayetleri delil gösteren Ebu'l-Velid el-Bâcî (ö. 277(842), Ebu'l-Feth en-Nisâbûrî (ö. 321/933), Muhammed Abid el-Câbirî (1953-2010) gibi eski ve yeni âlimler¹⁶⁶ mevcuttur. Delil olarak gösterdikleri rivayetlerden biri Hudeybiye anlaşmasına dairdir ve muhtevası şöyledir: "Resûlullah ve Süheyl b. Amr anlaşma metnini yazarken Ebû Cendel b. Süheyl geldi..."¹⁶⁷ Ancak bu rivayette Hz. Peygamber'in Hudeybiye anlaşmasını yazması değil yazdırması söz konusudur, çünkü burada anlaşmayı yazan Hz. Peygamber değil Ali b. Ebû Tâlib'tir. Nitekim İbn Hişam, daha önceki bir rivayette anlaşmayı yazanın Ali b. Ebû Tâlib olduğunu açıkça beyan etmiştir.¹⁶⁸ Buhârî'nin naklettiği bir rivayete göre anlaşma yapılırken müşriklerin anlaşma metninde Resûlullah ifadesinin yazılmamasını isteyince Hz. Peygamber anlaşma metnini aldı ve oraya şöyle yazdı: "Bu Muhammed b. Abdullah'ın yaptığı anlaşmadır..."¹⁶⁹ Bu rivayette Hz. Peygamber'in anlaşmayı yazmasından bahsediliyorsa da naklettiği bir önceki rivayette Buhârî, anlaşmayı Ali b. Ebû Tâlib'in yazdığını ve Resûlullah'ın ona bunu yazdırdığını belirtmektedir.¹⁷⁰ Buhârî'nin naklettiği bir başka rivayete göre Resûlullah ölmeden önce yanındakilerden bir kâğıt getirmelerini istemiş ve "benden sonra sapmamanız için bir öğüt yazayım" demiştir.¹⁷¹ Ancak bu rivayet şayet sahih ise burada da kendisinin yazması değil yazdırması kast edilmiş olmalıdır. Resûlullah'ın okuma yazma öğrenmeden ölmediğine ilişkin nakledilen diğer rivayetlerin ise sahih olmadığı yapılan araştırmalarla tespit edilmiştir.¹⁷²

Görüldüğü gibi bu rivayetler kesin bilgi ifade etmekten uzaktır. Hz. Muhammed'in okuma yazma bildiğine ilişkin eski ve yeni iddiaları birer yorum ve tahmin olarak değerlendirmek mümkündür. Bunların bir kısmına göre Hz. Muhammed peygamberlik öncesinde okuma yazma bilmezken, peygam-

166 Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, XI, 6; Zebîdî, *Tâcu'l-arûs*, "ummî" maddesi; Hâlid el-Kebîr, *Ebâtil ve ħurâfât ħavle'l-Ķur'âni'l-Kerîm*, Dâru Tuleytule, Cezayir 1430/2009, s. 3-15.

167 İbn Hişam, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekkâ v.dğr., Matbaatü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Kahire 1375/1955, II, 318.

168 İbn Hişam, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, II, 317.

169 Buhârî, nr. 2699.

170 Buhârî, nr. 2698.

171 Buhârî, nr. 3053.

172 Nâsiruddin el-Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'd-da'ife ve'l-mevdûa*, el-Mektebu'l-İslâmî, 1384/1964, IV, 37-38.

berlikten sonra okuyup yazmayı öğrenmiştir.¹⁷³ Hz. Muhammed'in nübüvvet öncesinde yazmak ve kitapla meşgul olmak gibi bir faaliyetinin olmadığı, bu sebeple de bunun gayr-ı müslimlerce eleştiri konusu yapıldığı bilinmektedir.¹⁷⁴ Nitekim Kur'an'da da buna dikkat çekilmiş ve Hz. Muhammed'in her hangi bir kitap okuyup yazan biri olması halinde bunun, gerçeği yok etmek isteyenlere, onun peygamberliğinden haklı olarak şüphe etmeye imkân vereceği belirtilmiştir.¹⁷⁵ Gerçekten Hz. Muhammed'in peygamberlik öncesinde okuyup yazma bilmesine rağmen Kur'an'da böyle bir ayetin yer alması da onun adına açık bir çelişki olurdu. Kur'an'da Mekkelilere "içlerinden bir peygamber geldiğinin belirtilmesi",¹⁷⁶ kavminin onu iyice tanıdığı ve dolayısıyla okuma yazmayla meşgul olmadığını bildiğine dair bir işaret olarak da kabul edilebilir.¹⁷⁷ Kavmi tarafından yakından tanındığı halde okuma-yazma bilmesine rağmen onun kitap okuyup yazmadığının Kur'an'da beyan edilmesine, bir açığına yakalama çabası içinde olan inkârcıların itiraz etmemeleri düşünülemez. Kur'an, Hz. Muhammed'in peygamberlik mucizesini teşkil ettiğine ve mucizenin en temel niteliğini de harikuladeliği özelliği oluşturduğuna göre onun, mucize oluşuna, okuma yazma bilmeyen bir insanın elinde ortaya çıkması dışında, tatmin edici bir açıklama getirmek oldukça zordur.¹⁷⁸ Peygamberlikten sonra okuma yazma öğrendiğine ilişkin görüşler¹⁷⁹ ise onun nübüvvet öncesinde okuma yazma bildiğini kanıtlamaz.

Hz. Muhammed'in ümmî oluşuna ilişkin iddianın Kur'an'ın icazını ve beşer üstü karakterini desteklemek üzere sonradan ortaya atıldığı, aslında onun okuma yazma bilen ve ümmî kelimesinin Ehl-i Kitap'tan olmayıp ilâhî kitaplar hakkında bilgisi bulunmayan kişi anlamına geldiği, klasik dönemden itibaren günümüze varıncaya kadar bazı âlimlerce benimsenmiştir.¹⁸⁰ Şüphe yok

173 Ali Şevvâh İshak, *Mâzâ havle ummiyyeti'r-Resûl*, s. 25.

174 İbn Rabben, *ed-Dîn ve'd-devle*, s. 99-107.

175 el-Ankebût 29/48; Mâturîdî, *Te'vilâtü'l-Şur'ân*, VI, 481-482; XVI, 152.

176 et-Tevbe 9/128.

177 Mâturîdî, *Te'vilâtü'l-Şur'ân*, VI, 481-482, VII, 8.

178 İbn Teymiyye, *el-Cevâbu's-sâhib*, V, 338-339; Kadı Beyzâvî, *Envârü't-Tenzîl*, thk. Muhammed Abdurrahman el-Mar'aşî, Dâru İhyâ't-turâsî'l-Arabî, Beyrut 1418, IV, 197.

179 Ali Şevvâh İshak, *Mâzâ havle ummiyyeti'r-Resûl*, s. 69.

180 Halid b. Nâsir el-Ğamîdî, "el-'Ulemâu'l-Endelûsiyyûn ve 'akîdetühüm fî'n-nübuvvât", *ed-Der'iyye*, Riyad 1428/2007, sayı37-38, s. 264-265; Muhammed Ebu'l-Kasım Hac Hamd, *Cedeliyyetü'l-ğayb ve'l-insân ve tabî'atü'l-'âlemiyyetü'l-İslâmiyye es-sâniye*, Beyrut

ki bu, ümmî kelimesine verilen anlamlardan biridir. Nitekim ümmî kelimesi, Kur'an'da bu anlamda da kullanılmış ve kendisine Kur'an'ın vahyedilmesinden önce Resûlullah'ın, kitabın yanı sıra imanın da ne olduğunu bilmediği beyan edilmiş,¹⁸¹ Mekkeliler de buna şahit olmuştur. Hz. Muhammed Mekke'de doğup büyümüş ve Mekkelilerin arasında yaşamış, onun kitap okumadığı ve yazmadığı; herhangi bir âlim nezdinde öğrenim görmediği o yörede yaşayanlar tarafından bilinmiştir.¹⁸² Şunu belirtmek gerekir ki ümmî kelimesine sadece "Ehl-i Kitap'tan olmayan müşrik Araplar" anlamının verilmesi, Hz. Muhammed'i "ümmî nebî" diye niteleyen ayetle¹⁸³ bağdaşmaz. Zira bu takdirde onun peygamber olmasına rağmen müşrik Araplarla aynı statüde bulunması gerekir, oysa Hz. Muhammed hakkındaki bu niteleme resul olduktan sonra yapılmıştır ki bunun yanlışlığı ortadadır.

Hemen belirtelim ki "ümmî" kelimesinin, Ehl-i Kitap'tan olmayan biri anlamında kullanılması, kelâmcıların ümmî kelimesine yükledikleri anlamı da içermediğini kanıtlamaz; aksine ümmî kelimesine okuma yazma bilmemek anlamını vermek, Kur'an'ın mucize bir kitap oluşunu açıklamak açısından akla yatkındır ve diğer anlamın yanısıra bu anlamı da içermesi mümkündür.¹⁸⁴ Zira ümmî kelimesi Câhiliye döneminde cahil, müşrik veya putperest, Mekkelî (ummu'l-kurâ), millet veya bir topluluğa mensup, okuma-yazma bilmeyen gibi farklı anlamlar içerir.¹⁸⁵ Arapça sözlüklerde ve ilk kaynaklarda bu son anlamı destekleyecek şekilde ümmî kelimesine 'annesinden doğduğu hal üzere kalıp kitap okumayı ve yazı yazmayı öğrenmeyen' anlamı verilmektedir¹⁸⁶ ki Kur'an'da bu anlamda da kullanılmış olmalıdır. Zira aksi takdirde hem nâ-

1425/2004, s. 128-132; R. Kassam Tazim, "Signifying Revelation in Islam", Chapter 2 in *Theorizing Scriptures: New Critical Orientations to a Cultural Phenomenon*, edited by Vincent Wimbush. New Jersey: Rutgers University Press, 2008, s. 32.

181 el-Bakara 2/78; Âl-i İmrân 3/20; eş-Şûrâ 42/52; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, XVI, 32.

182 Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, XVII, 52.

183 el-A'râf 7/157.

184 Nâsiruddin el-Esed, "Elfâz mine'l-Kur'âni'l-Kerîm", *Maqâlât ve dirâsât muhdât ile'd-doktor Salâhaddin el-Müineccid*, Müessesetü'l-Furkân li't-türâsi'l-İslâmî, London 1423/2002, s. 113-136.

185 Ali Şevvâh İshak, *Mâzâ havle ummiyyeti'r-Resûl*, Dârus-Selâme, Beyrut 1404/1983, s. 12.

186 Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Müessesetü'r-risâle, 1420/2000, II, 257-259, XIII, 163; İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, Dâru'l-hadîs, Kahire 1423/2003, I, 229 ("ummi" md.).

zil olduğu dönemde hem de yakın dönemde gayrı müslimler tarafından ileri sürüldüğü gibi Resûlullah'ın Kur'an'ı Ehl-i Kitap âlimlerinden öğrenip derlediğine dair iddiaları geçerli olurdu.¹⁸⁷ Nitekim Kur'an'da da bu iddialara yer verilmiş ve reddedilmiştir.¹⁸⁸ Okuma-yazma bildiği halde Kur'an'da Hz. Muhammed'le ilgili olarak "O'ndan önce herhangi bir kitap okumadın ve elinle de onu yazmadın"¹⁸⁹ beyanına yer verilmesi karşısında kendisini yakından tanıyan muhataplarından herhangi birinin ona inanması da mümkün olmazdı. Yine ayetlerde belirtildiği üzere inkârcılar, Hz. Muhammed'in Kur'an'ı kendisinin yazdığını değil onu başkalarına yazdırdığını söyleyerek bir anlamda yazı yazan biri olmadığını teyit etmişlerdir.¹⁹⁰ Çünkü ilgili ayette geçen "iktitâb" (اكتتاب) fiili bir şeyi başkasına yazdırmak anlamını da içerir. Nitekim Hz. Peygamber'in vahiyleri kâtiplere yazdırdığı bilinmektedir.¹⁹¹ Ayrıca Kur'an'ın, Resûlullah'a tek seferde toplu olarak¹⁹² değil de 23 yıl boyunca peyderpey indirilmesi de başka hikmetlerin yanı sıra onun okuma yazma bilmemesi hikmetine bağlı olması da mümkündür. Çünkü okuma yazma bilmeyeği için Kur'an'ı zihnine yerleştirmek amacıyla, indirilişinin 23 yıl gibi bir zaman dilimine yayılmış olması hikmete uygundur.¹⁹³ Vahyin ilk gelişi sırasında Hz. Peygamber'in, Cibril'e "ben okuyan biri değilim" demesi¹⁹⁴ ve bir hadiste "biz (Araplar) yazı yazmayan ve hesap yapmayan bir milletiz" diye açıklama yapması¹⁹⁵ da bu konuda başka bir delil kabul edilebilir.

Kur'an'ın vahiy ürünü bir ilâhî kitap olmadığını, aksine Hz. Muhammed tarafından yazılan beşerî bir kitap olduğunu ileri süren bazı Batılı müsteshriklerin, iddialarını temellendirmek amacıyla onun okuma-yazma bildiğini ve ümmî kelimesine yalnızca "kitâbî gelenekten gelmeyen biri" anlamını vermeleri dikkat çekicidir. Zira Hz. Muhammed şayet okuma-yazma bilmiyorsa Kur'an'ı, kendisinin yazmasına imkân kalmaz. Bu imkânı ortadan kal-

187 Kâdî Abdulcebbar, *Tesbîtü delâilî'n-nübüvve*, I, 87, 119; Kadı Beyzâvî, *a.g.e.*, IV, 197.

188 en-Nahl 16/103. Bu iddialara konu olan isimler için bkz. Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, XX, 94

189 el-Ankebût 29/48.

190 el-Furkân 25/5.

191 Kaffâl, *Kitâbu Şemâilî'n-nübüvve*, s. 377-380.

192 el-Furkân 25/32.

193 Kâdî Abdulcebbar, *Tenzihu'l-Kur'an 'ani'l-me'â'in*, s. 291.

194 Buhârî, "Bed'u'l-vahy", 3; Müslim, "İman", 252.

195 Buhârî, "Savm", 13; Müslim, "Sıyâm"15.

dırmak, ancak onun okuma yazma bildiğini kanıtlamakla mümkün olabilir. Ayrıca sihirbazlık sanatını bilen sihirbazların, gösterdiği asâ mucizesinin sihir olmadığını anlamaları için sihir bilmeyen Hz. Musa'ya, sihiri geçersiz kılan bir mucize verilmesi gibi Hz. Muhammed'e, Arap edebiyatında ileri düzeyde bulunan Arap toplumuna ve tarihî süreç itibarıyla bilginin öne çıktığı diğer toplumlara, Arap dili ve beşerî bilgiler açısından erişilmez bir mucize verilmesinin, Resûlullah'ın okuma yazma bilmemesi halinde Kur'an'ın mucize olmasının mümkün olabileceğini ve ancak bu sayede mucize oluşunun anlaşılabilirliği de dikkatten uzak tutmamak gerekir. Öğrenim gören ve okuma yazma bilenlerin, benzerini yazmaktan aciz kaldığı Kur'an'ın mucize olması, ancak öğrenim görmemiş ve okuma yazma bilmeyen bir insanın elinde ortaya çıkması halinde bilinir. Nitekim "muallaka-i seb'a" şairlerinden Lebid b. Rebia'nın (ö. 41/660) "Kur'an'dan sonra şiir yazılmaz" diyerek onun Arap edebiyatı açısından üstünlüğünü itiraf etmesi de bunu teyit eder.¹⁹⁶

Bu açıdan bakıldığı takdirde hiçbir beşer kitabının Kur'an'la mukayese edilemeyeceği görülür. Zira Kur'an, içerdiği bilgiler açısından insanların hiçbir zaman ilgisiz kalamayacağı ve varoluşsal sorularına tatmin edici cevaplar bulacağı yegâne kitaptır. Şayet Kur'an'ın benzeri bir kitabın beşer tarafından yazılabileceği iddia ediliyorsa söz konusu kitabın Kur'an'ın icra ettiği bu fonksiyonu gerçekleştirilmesi ve insanlar üzerinde çağlar boyu güçlü bir yankı uyandırıp derin etkiler bırakması gerekir. Zira Kur'an, indirildiği çağdan günümüze kadar insanları büyüleyip kendine cezbetmiş, bu sebeple de ilk muhatabı olan Kureyşli Araplar tarafından "etkileyici bir sihir" diye nitelenmiştir. Kureyş'in ileri gelenlerinden Velid b. Muğîre el-Mahzûmî'nin benzer bir sözü Kur'an hakkında söylemesi de bunu teyit etmektedir.¹⁹⁷ Peygamberler tarihinde defalarca vuku bulduğu üzere gözle görülen duyuşsal mucizelere sihir damgasını vurmakla, bir hidayet mucizesi olan Kur'an'a "sihir gibi etkileme gücü olan bir beşer sözü" demek arasında bir fark yoktur.¹⁹⁸ Kur'an'da bu gerçeğe dikkat çekilmiş, Hz. Muhammed'e yazılı bir kitap indirilse ve buna elleriyle dokunsalar bile inkârcıların muhakkak ki ona da sihir deyecekleri belirtilmiştir.¹⁹⁹ Hayata

196 Ebû Amr eş-Şeybânî, *Şerhu'l-mu'allekâti't-tis'*, thk. Amdülmecid Hemmû, Müessesetü'l-a'lemî, Beyrut 1422/2001, s. 262; İbn Sa'd, *eş-Tabakâti'l-kübrâ*, thk. Abdülaziz Abdullah es-Sellûmî, Mektebetü's-sıddîk, Taif 1416, s. 592.

197 el-Muddessir 74/24-25.

198 Ebû Hâtim er-Râzî, *a.g.e.*, s. 176-177.

199 el-En'âm 6/71.

ve varlığa dair tatmin edici ve doğru bir anlam arayışı içinde bulunmayan, aksine hiçbir ilacın etkileyemediği hasta bedenler –ki bu hususa Kur'an'da temas edilir²⁰⁰– gibi iç dünyalarını olumsuz düşünce ve duygularla besleyip dolduran²⁰¹ kimseleri, başta Kur'an olmak üzere hiçbir delil ikna edemeyeceği için bunların hakikate ulaşmaktan yoksun kalacakları gerçeğini unutmamak gerekir. Böylesi bir zihin yapısına sahip olanların bulunduğu Kur'an'da işaret edilmiştir.²⁰²

Hz. Muhammed'in Duyusal (Hissî-Kevnî) Mucizeler Göstermesi Meselesi

Hem Kur'an'da hem de hadislerde, Hz. Peygamber'e mucize olarak vahiylerin verildiği belirtilmiştir²⁰³ ve Mûtezilî ve Sünnî bütün kelâmcılar da peygamberliğine ilişkin en önemli delilin Kur'an mucizesi olduğunu kabul etmişlerdir. Buna rağmen, geçmiş peygamberler gibi Hz. Peygamber'in de tabiat kanunlarını aşan duyusal (hissî-kevnî) mucizeler gösterdiği, hatta önceki peygamberlere verilen bütün duyusal mucizelerin bir benzerinin ona da verildiği iddia edilmiş ve peygamberliğini kanıtlayan deliller arasında sayılmıştır.²⁰⁴ Bu bağlamda Mûtezilî ve Sünnî kelâmcıların çoğunluğu, hadis kaynaklarında âhad rivayetlerle Resûlullah'a isnat edilen bazı olayları onun hissî mucizeleri olarak kabul etmişlerdir. Âlimler *Delâilü'n-nübüvve* ve *Âlâmü'n-nübüvve* adlı eserlerde konuya dair rivayetleri derlemişlerdir.

Kelâmcılar ilgili kaynaklarda nakledilen şu olayları duyusal mucize olarak nakletmişlerdir: Hz. Peygamber'in Ay'ı parmağıyla iki parçaya bölmesi, dünyaya gelişine kadar atalarının alınlarında nurunun taşınması, iki omuzu arasında peygamberlik mührünün bulunması, göğsünün yarılarak temizlenmesi ve tekrar eski haline getirilmesi, az suyu ve yemeği çoğaltıp birçok insanı içirip doyurması, parmaklarından su fışkırtması, ağaçların yerinden kopup ya-

200 el-Bakara 2/10.

201 Ebû Hâtim er-Râzî, *a.g.e.*, s. 191.

202 el-A'râf 7/146; en-Neml 27/14.

203 Buhârî, nr. 4981; Müslim, nr. 239.

204 Mâturidî, *Te'vilâtü'l-Şur'an*, XI, 410; Bâkullânî, *Tembidü'l-evâil*, s. 157 Nüreddin es-Sâbûnî, *el-Kifâye fi'l-hidâye*, s. 191, 193-201; İbnu'l-Müzeyyen, *İsbâtü'nübüvveti Muḥammed*, s. 135-151; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, IV, 32.

nına gelmesi ve taşın selam vermesi, bir bulutun daima kendisine gölge yapması, üzerinde hutbe okuduğu kütüğün inlemesi, bazı hayvanların kendisiyle konuşması, ikram edilen kızartılmış zehirli koyun budunun "zehirliyim beni yeme" demesi, ölüleri diriltmesi ve hastaları iyileştirmesi, huzurunda devenin dile gelip şikayette bulunması, yine çeşitli hayvanların dile gelip onun Allah-elçisi olduğunu beyan etmesi, ashabtan Numan el-Ensârî'nin kılıç darbesiyle yuvasından çıkan gözünü yerine koyup anında eski haline çevirmesi, yeni Müslüman olan Tufeyl b. Amr ed-Devsî'nin kavmine karşı İslam'ın hak din olduğunu anlatırken buna dair bir alamet olmak üzere alında bir ışık var etmesi.²⁰⁵

Sünnî kelâm geleneğinde Hz. Peygamber'in duysal mucizelerinin vefatından sonra devam ettiği düşüncesi benimsenmiş ve ümmetinden veli olanlarının ellerinde ortaya çıkan duysal (hissî-kevnî) kerâmetler, aynı zamanda Resûlullah için birer duysal mucize olarak kabul edilmiştir.²⁰⁶ Kur'an'da Resûlullah'ın duysal mucizelerle gönderilmesini, ilk kavimlerin peygamberlerine verilen bu mucizeleri inkâr etmelerinin engellediğine²⁰⁷ dair bir açıklama yapılmasına rağmen, kelâmcıların, söz konusu rivayetlere dayanarak Resûlullah'ın peygamberliğini duysal mucizelerle kanıtlamaya çalışmalarını yahudi ve hıristiyan kültürünün etkisiyle açıklamak mümkündür ve buna dair işaretler elimizde mevcuttur. Nitekim hıristiyan iken ihtida edip Müslümanlığı tercih eden Ali b. Rabben et-Taberî'nin (ö. 250/864) belirttiğine göre bir papaz olan amcasının çocuklarının da yer aldığı bir grup hıristiyanın, Hz. Muhammed'in gerçek bir peygamber olmadığını ileri sürerken dayandıkları delillerden birini, Kur'an'da onun herhangi bir mucizesinin belirtilmemesi teşkil eder. Hıristiyanlara göre bir insanın peygamber olabilmesi için duysal mucize göstermesi gerekir, Hz. Muhammed'in gösterdiği bir duysal mucizesi yoktur, bu sebeple de o peygamber değildir.²⁰⁸

205 Mâturidî, *Kitâbu't-Tevhîd*, thk. Bekir Topaloğlu-Muhammed Aruçi, Ankara 2003, İsam Yayınları, s. 295-296, 317; Gazzâlî, *el-İktisâd fi'l-i'tikâd*, s. 269; İbnu'l-Melâhimî, *a.g.e.*, s. 343-347; Nureddin es-Sâbûnî, *el-Kifâye fi'l-hidâye*, thk. Muhammed Aruçi, Dâru İbn Hazm, Beyrut 2014, İsam Yayınları, s. 196; İbnu'l-Müzeyyen, *İsbâtü nübüvveti Muhammed*, s. 154-160; Kadı Beyzâvî, *Ṭavâli'u'l-envâr*, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul 2014, s. 223.

206 Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihü'l-ğayb*, XXI, 79.

207 el-İsrâ 17/59.

208 İbn Rabben et-Taberî, *ed-Dîn ve'd-devle*, s. 48.

Hıristiyan bir din adamı olan Abdülmesih b. İshak el-Kindî'nin (ö. III/IX. yüzyıl), yaklaşık olarak 215/830 yılında Abdullah b. İsmail el-Haşimî'ye yazdığı reddiyede, Hz. Muhammed'e ait duyusal mucizenin bulunmadığını ve bunun da Kur'an'da verilen bilgilerle teyit edildiği için peygamber olmadığını söylemiştir.²⁰⁹ Hıristiyanların yanı sıra yahudi din adamlarının da müslümanlarla yaptıkları tartışmalarda, duyusal mucize göstermediği gerekçesiyle Hz. Muhammed'in peygamber olmadığını onlara karşı delil olarak ileri sürdükleri, ilgili kaynakların incelenmesinden anlaşılmaktadır.²¹⁰ Geçmiş peygamberlere verilen duyusal mucizelerin bir benzerinin Hz. Muhammed'e de verilmiş olduğunu belirten Mâtürîdî'nin mukayeseli bir şekilde bunlara dikkat çekmesi de aslında Ehl-i Kitab'ın Hz. Peygamber'e duyusal mucizeler verilmediğine ilişkin olarak ileri sürdükleri iddiaya bir cevap görünümündedir.²¹¹

Hz. Muhammed'in nübüvvetine dair sonuç olarak şunlar söylenebilir: Allah'tan gelen bir öğüt, sırât-ı müstakimi gösteren bir belge, var oluşa ilişkin sorulara verdiği cevaplara inananların kalplerine ve gönüllerin şifa kaynağı olan Kur'an-ı Kerîm, Hz. Muhammed'in hastaları iyileştiren bir tabib gibi insanın zihnî-manevî hastalıklarını iyileştiren gerçek bir peygamber olduğuna dair açık seçik bir kanıttır.²¹² O'nun bütün peygamberlerin yaptığı gibi insanları hak inancın yanı sıra amel-i salih yapmaya ve kötü amellerden kaçınmaya, evreni yaratan ve dengi bulunmayan Allah'a inanıp yalnızca O'na ibadet etmeye, iyilikleri yapıp kötülüklerden uzak durmaya çağırması ve bunu sağlaması, insanların eksikliklerini tamamlayıp onları kâmil ve salih insanlar derecesine yükseltmesi;²¹³ "emîn" niteliğiyle meşhur olacak şekilde üstün ahlaklı, eziyet ve musibetlere karşı sabırlı, güçlü iken adaletli ve mütevazı, doğruluk timsali ve cömert, düşman karşısında cesur, anlayışı sağlam ve akıl gücü yüksek, bağışlayıcı ve merhametli, verdiği sözde duran, yaptığı antlaşmalara sadık kalan, iffetli ve haya sahibi biri olması, azgınlara karşı insanları himaye etme-

209 Abdülmesih b. İshak el-Kindî, *Risâletü'l-Kindî ile'l-Hâşimî yeruddu bihâ 'aleyhi ve yedûhu ile'n-Neşrâniyye*, Dârü't-Tekvîn, Dımaşk 2005, s. 65-66.

210 Ali b. Rabben et-Taberî, *Yahudi ve Hıristiyan Kitaplarındaki Hz. Muhammed'in Peygamberliğinin Delilleri*, çev. Fuat Aydın, Ensar Neşriyat, İstanbul 2012, s. 63.

211 Mâtürîdî, *Te'vilâtü'l-Çur'an*, XI, 410.

212 Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, XVII, 93.

213 Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, XVI, 32; XVII, 92.

si,²¹⁴ peygamberlikle görevlendirildiğini açıkladığı ilk yıllarda Allah Teâlâ'nın kendisine yardımda bulunacağını beyan edip düşmanlarına karşı daima ilâhî yardıma mazhar olması²¹⁵ ve onları mağlup etmesi, dini tebliğ ederken düşmanları karşısında ilâhî koruma altına alınacağını açıklayıp daha sonra bunun gerçekleşmesi,²¹⁶ diğer ümmetlere galip gelmesi, her türlü lükse erişme imkânı bulunmasına rağmen şaşılacak derecede bir zühd ve takva hayatını sürdürmesi, ayrıca insanları peygamberliğine inanmaya çağırarak davetçilerinin de iyi kimseler olması peygamberliğinin işaretleri arasında yer alır²¹⁷ ve gerçek bir peygamber olduğunun delillerini oluşturur.²¹⁸

Hz. Muhammed'in "Son Peygamber" Oluşu

Hz. Muhammed'in gönderilmesiyle birlikte nübüvvet müessesesinin sona ermesi, onun peygamberliğini diğerlerinden ayırt eden temel bir nitelik ve özellik konumundadır.²¹⁹ Bu özellik dinî kaynaklarda *ḥatmü'n-nübüvve* tabiriyle ifade edilir. Bu tabirden, Allah'ın insanlara peygamber aracılığıyla vahiyler göndermesini sona erdirmesi anlaşılır. Hz. Muhammed'in, Adem'den itibaren gönderilen peygamberlerin sonuncusu olduğu (ḥâtemü'n-nebiyyîn) ve peygamber gönderme sürecinin onun gelişiyiyle sona erdiği (ḥatmü'n-nübüvve) Kur'an'da açıkça beyan edilen hususlardandır. Şöyle ki: "Muhammed sizin erkeklerinizden herhangi birinin babası değil, fakat o Allah'ın elçisi ve peygamberlerin sonuncusudur".²²⁰ *Hâtem* (خاتم) kelimesi hem mühür hem de son anlamına gelir. Buna göre Hz. Muhammed'in gelişiyiyle peygamberlik müessesesi mühürlenmiş, adeta o peygamberlerin mührü ve peygamberliğe mühür vuran kişi, yani son peygamber olmuştur.²²¹

214 Nüreddin es-Sâbüni, *el-Kifâye fi'l-bidâye*, s. 194-195; İbnu'l-Müzeyyen, *İsbâtü nübüvveti Muḥammed*, s. 65-76.

215 el-Mü'min 40/51; el-Mucâdile 58/21.

216 Mâturîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, s. 327, 330; İbnu'l-Müzeyyen, *İsbâtü nübüvveti Muḥammed*, s. 175.

217 İbn Rabben et-Taberî, *a.g.e.*, s. 47.

218 Mâturîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, s. 326; Nüreddin es-Sâbüni, *el-Kifâye fi'l-bidâye*, s. 196-197.

219 Tayyara, Abed el-Rahman, "Prophethood and the Making of Islamic Historical Identity", *Proceedings of the 4th Cultural Crossings Symposium*, 2013, s. 28.

220 el-Ahzâb 33/40.

221 271 Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "htm" maddesi; Cevherî, *Şıḥah*, "htm" maddesi; Ahmed b. Sa'd el-Gamidî, *Akâidetü ḥatmi'n-nübüvve bi'n-nübüvveti'l-Muḥammediyye*, s. 20.

Allah nezdinde yegâne geçerli dinin, geçmiş peygamberlere verilen vahiylerin bir hülasesi olan ve Hz. Muhammed tarafından tebliğ edilen İslam dini olduğunu, onun dışında benimsenen herhangi bir dinin kabul edilmeyeceğini ve Hz. Muhammed'in getirdiği hak dinin mesajları itibariyle bütün dinlerden üstün kılındığını beyan eden ayetler²²² de O'ndan sonra başka bir peygamberin gelmeyeceğini teyit eder. Sahih hadislerde de Hz. Muhammed, peygamberlik müessesesini bir binaya benzetmiş, kendisinin gönderilmesiyle bu binanın tamamlandığını, böylece "hâtemu'n-nebiyyîn", yani son peygamber olduğunu bildirmiş²²³ ve açıkça ifade etmiştir.²²⁴ Ayrıca o, görülen salih rüya dışında peygamberlikten geride bir şey kalmadığını ve otuz yakın yalancı deccalların ortaya çıkıp Allahelçisi olduklarını iddia edeceklerini de beyan etmiştir.²²⁵ Buna göre Hz. Muhammed'in vefat ettiği andan itibaren Allah'ın peygamber gönderme süreci nihayete ermiş ve insanları vahiylerle bilgilendirme kapısı kapanmıştır. Bundan böyle insanlar, bütün peygamberlere öğretilecek dinî bilgilerin ana unsurlarını içeren son vahiylerle²²⁶ baş başa bırakılmış olmaktadır.

Dinin ana kaynaklarında bildirilen bu haberi temellendirmek için öne sürülen kanıtlardan biri şudur: Kur'an'da belirtildiğine göre Allah Teâlâ, peygamberlere Kitap ve hikmet vermiş, sonra bunları tasdik eden bir peygamber gönderince bu peygamberlerden ona iman ve yardım etmelerine dair söz alıp onları buna şahit tutmuş, onlarla birlikte bunu onaylamalarına kendisinin de şahit olduğunu açıklamıştır.²²⁷ Bu beyanlar, Allah'ın peygamber göndermesinin belli bir süreç dâhilinde gerçekleştiğini ve önce gönderdiği peygamberin daha sonra göndereceği peygamberler hakkında insanları bilgilendirdiğini, böylece peygamberliğin bir gelişim çizgisi içinde seyrettiğini göstermektedir. Geçmiş ilâhî kitaplarda ileride yeni bir peygamber ve kurtarıcı gönderileceğine dair beyanların yer almasını, bunu teyit eden bir kanıt olarak kabul etmek mümkündür. Nitekim konunun başında üzerinde durulduğu gibi Ehl-i Kitab'ın kutsal metni olan Kitab-ı Mukaddes'te "yeni bir peygamberin gönde-

222 Âl-i İmrân 3/19, 83, 85; el-Hac 22/78; et-Tevbe 9/33; el-Feth 48/28; es-Saf 61/9. et-Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, nşr. Abdulhamid Munin Medkur, Dârusselâm, Kahire 1433/2012, V, 3977.

223 Buhârî, "Menâkıb", 18; Müslim, "İmân", 327.

224 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I, 27; V, 278.

225 Malik b. Enes, *el-Muvatta'*, "er-Ru'yâ", 1, 3; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, 325, 439, V, 86.

226 el-Bakara 2/41, 91, 97; Âl-i İmrân 3/3; el-Mâide 5/48; el-Fâtır 35/31; el-A'lâ 87/18.

227 Âl-i İmrân 3/81.

rileceği" anlamına gelebilecek olan açıklamalar mevcuttur²²⁸ ve bu metinler hıristiyan din adamı iken müslüman olan âlimlerce bu şekilde yorumlanmıştır.²²⁹ Buna mukabil, son ilâhî metinde ise yeni bir peygamberin ve ilâhî kitabın gönderileceğine, geldiği zaman kendisine ve kitabına iman edilmesine ilişkin herhangi bir beyan mevcut olmadığı gibi sadece önceki ilâhî kitaplara ve Kur'an'a iman edilmesi istenmiş olup²³⁰ bununla yetinilmiş; Hz. Muhammed'in, Allah'ın gönderdiği son peygamber olduğu, onu göndermek suretiyle Allah'ın vahiyler indirmek anlamında dinini tamamladığı haber verilmiştir.²³¹ Bu ilâhî dinin adı ise İslam'dır, kim ondan başka bir din arayışına girse bu isteği kabul edilmeyecektir.²³²

Geçmiş peygamberlerin aksine Hz. Muhammed bütün insanların tamamına gönderilmiş Allahelçisi'dir. O'ndan önceki peygamberlerin bütün insanlara değil de dar bir coğrafyada yaşayan belli milletlere.²³³ Ortadoğu bölgesinde ise Hz. Musa ve İsa'nın İsrailoğullarına gönderildiği, Kitab-ı Mukaddes'te açıkça belirtilmiştir.²³⁴ Son peygamber Hz. Muhammed'in geçmiş peygamberin getirdiği vahiyleri tasdik etmekle birlikte Allah'tan aldığı vahiyleri bütün insanlara tebliğ etmesi için gönderildiği Kur'an'da beyan edilmiş,²³⁵ vefatından sonra da dünyanın her tarafında değişik ırklara mensup insanlarca benimsenmesinden anlaşılacağı üzere, bu beyan filen doğrulanmıştır.²³⁶ Bu durum onun peygamberliğinin, kendi zamanından sonra gelecek bütün insanları da kapsadığı anlamına gelir ve onun son peygamber olduğuna dair bir başka delil oluşturur. Son ilâhî Kitap'ta yer alan "Bu Kur'an, sizi ve ulaştığı kimseleri uyarmam için bana vahy olundu"²³⁷ ve "Âlemlere bir uyarıcı olsun diye (bir adı da Furkân olan) Kur'an'ı Kulu'na indiren Allah'ın şanı yücedir"²³⁸ mealin-

228 Malaki 3/1, 4/5; Yasanın Tekrarı (Tesniye), 18/18; Yuhanna 14/16-17.

229 Ali b. Rabben et-Taberî, *ed-Dîn ve'd-devle*, thk. Adil Nuveyhız, Dâru'l-âfâki'l-cedide, Beyrut 1402/1982, s. 137-184.

230 en-Nisâ 4/136, 150-151.

231 el-Mâide 5/3.

232 Âl-i İmrân 3/85.

233 en-Nahl 16/36; Fâtır 35/24.

234 Kitab-ı Mukaddes, Levililer 16/1-2; Matta 15/24.

235 en-Nisâ 4/79; el-A'râf 7/158; Sebe' 34/28.

236 William M. Watt, *Modern Dünyada İslam Vahyi*, çev. Mehmet S. Aydın, Ankara 1982, s. 23.

237 el-En'âm 6/19.

238 el-Furkân 25/1.

deki ayetlerle, Hz. Muhammed'in bütün insanlara gönderilmiş bir peygamber olduğu teyit edilmiş, böylece tarihî süreçte Allah ile insanlar arasında vuku bulan elçilik yapma döneminin onunla sona erdiği anlatılmıştır.

Resûlullah'ın bütün insanlara gönderilmiş bir peygamber olduğunu Kur'an'ın yanı sıra hadislerden²³⁹ de öğrenen ashab nesli, getirdiği İslam dinini son ilâhî din telakki ederek yerkürenin her tarafına ulaştırma faaliyetine girişmiş, bu uğurda canını ve malını feda etmiş, Hz. Muhammed'in vefatından sonra peygamberlik iddiasında bulunan sahtekârlar ve yalancılarla da savaşmıştır.²⁴⁰ Şayet Hz. Muhammed son peygamber olmasaydı ve vahiyler son bulmasaydı bu iddia ile ortaya çıkanlara karşı ashab mücadele etmez, ashabın tamamı ittifak ederek birlik içinde onlarla savaşmaz, aksine onlardan peygamberlik iddialarına ilişkin kesin delil isterlerdi. Müslüman âlimler de ashabın bu inancını benimsemiş ve Hz. Muhammed'den sonra peygamberlik iddialarını sapıklık ve nefsânî bir arzu olarak değerlendirmişlerdir.²⁴¹

Kur'an'da Allah'a iftira eden ve kendisine hiçbir şey vahyedilmediği halde 'bana vahyedildi' diyen yalancıların bulanabileceğine dikkat çekilmiş,²⁴² Hz. Peygamber'in de Allahelçisi olduğunu iddia eden otuz civarında yalancıların çıkacağını ve bunlar ortaya çıkmadan kıyametin kopmayacağını söylediği nakledilmiştir.²⁴³ Nitekim İslam'ın ilk asrından itibaren Esved el-Ansî, Tuleyha b. Huveylid, Museylime b. Sümâme,²⁴⁴ Secah bt. Hâris,²⁴⁵ Muhtar b. Ubeyd es-Sakafî, Hâris b. Saîd, Beyan b. Sem'ân, Mugîre b. Said el-İclî, Ebu'l-Hattab el-Esedî; yakın dönemde de Şia kökenli Mirza Hüseyin Ali b. Muhammed (ö. 1892), İran menşeli ve Ehl-i Beyt soyundan olduğunu söyleyen Mirza Gulam Ahmed Kâdiyânî (ö. 1908) gibi kişiler peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkmış ve fakat bunlar ciddiye alınmamış veya küresel boyutta bir itibar gör-

239 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, 412, V, 256.

240 İbn Cerîr er-Taberî, *Târîhu't-Taberî*, II, 293-335.

241 İbn Ebû Zeyd el-Kayravânî, *Akâidetü's-Selef*, thk. Bekir. Abdullah ebû Zeyd, Dâru'l-Âsime, s. 58; Tahavî, *Metnu't-Taḥâviyye bita'liki'l-Elbânî*, nşr. Nâsiruddin el-Elbânî, el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut 1414, s. 39; Mâturidî, *Kitâbu't-Tevhîd*, nşr. Fethullah Huleyf, İskenderiyye 1971, s. 198.

242 el-En'âm 6/93.

243 Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, XII, 165; Buhârî, nr. 3609; Müslim, nr. 84.

244 Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*, XII, 18.

245 Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XVI, 82, 141, 15, XVII, 163.

memiştir.²⁴⁶ Oysa ashab neslinden beri İslam'ın, dünyanın farklı bölgelerinde-ki değişik ırklara mensup bulunan ve toplumsal statüleri çeşitlilik arz eden çok sayıda milletler arasında yayılıp küresel çapta bir kabul görmüştür. Bu tablo Hz. Muhammed'in insanlık camiasına gönderilmiş bir peygamber olduğunun olgusal delili olarak değerlendirilebilir. İslam âlimleri arasında da bu konuda bir icma oluşmuştur.²⁴⁷ Bütün bunları Hz. Muhammed'le birlikte peygamberliğin sona erdiğine ilişkin İslamî inancın tabii bir sonucu olarak görmek gerekir. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Muhammed'in gönderilmesiyle birlikte peygamberliğin sona ermesi gerektiğine de şöyle işaret edilmiştir: "Bu gün sizin için dininizi kemale erdirdim ve size nimetimi tamamladım, sizin için din olarak İslam'ı kabul ettim".²⁴⁸

Bu son ayet dikkate alındığı takdirde Allah'ın, din adına insanların muhtaç olduğu bilgileri Hz. Muhammed vasıtasıyla tamamlamasından ötürü yeni bir peygamber göndermesine aklen de gerek olmadığını söylemek mümkündür. Çünkü Allah yeni bir peygamber gönderecek olsaydı, gelecek olan bu yeni peygamber, Hz. Muhammed vasıtasıyla insanlık camiasına iletilen gayba dair temel bilgileri tekrar etmiş olacaktı. Dinin, canın, aklın, malın, soyun, ırz ve namusun korunması gibi zaruri olanların²⁴⁹ dışında kalan ayrıntılar ise gelişme sürecine göre değişir ki ihtiyaç ortaya çıktıkça bunlar âlimlerin içtihadına bırakılmıştır. Dinini tamamladığına ve gönderdiği son Kitab'ını tahrife uğramaktan da koruduğuna²⁵⁰ göre Allah'ın, yeni bir peygamber göndermesine ihtiyaç duyulmasından söz edilemez. Hz. Muhammed'e ısrarlı taleplere rağmen duyusal mucizeler verilmeyip, bunların yerine Kur'an-ı Kerim gibi kıyamete kadar gelecek bütün insanlara hitap eden, geçmiş ilâhî kitapların aksine tahrife uğratılmaktan korunan ve bilgiyi merkeze alan bir aklî mucizenin verilmiş olmasını, aslında onunla birlikte peygamberliğin sona erdiğine ilişkin bir delil

246 Câhız, *et-Terbî' ve't-tedvîr*, *Mecmû'atü Resâil* içinde Kahire 1324, s. 129; Malatî, *et-Tenbîh ve'r-Red*, thk. Muhammed Zâhid Kevserî, Kahire el-Mektebetü'l-Ezheriyye, s. 23; Abdülkâhir el-Bağdâdî, *el-Farâk beyne'l-fırak*, s. 221, 229; Ahmed b. Sa'd el-Gâmîdî, *'Akhîdetü hâtmî'n-nübüvve bi'n-nübüvveti'l-Muhammediyye*, s. 173-195.

247 Abdulkahir el-Bağdâdî, *Usûlu'd-dîn*, İstanbul 1928, s. 159; Muvaffak Ahmed el-Mekkî, *Menâkıbu'l-İmâmi'l-a'zam*, I, 161?

248 el-Mâide 5/3.

249 Mahmud Şükri el-Âlûsî, *ed-Delâilu'l-'aqliyye 'alâ hâtmî'r-Risâleti'l-Muhammediyye*, thk. Hüseyin Ali Ahmed en-Necdî, (*el-Hikme sayı 32*) içinde, s. 452-455.

250 el-Hicr 15/9; Mâturîdî, *Kitâbu't-Tevhîd*, s. 308.

kabul etmek de mümkündür. Zira Resûlullah, her asırda geçerli olan bu bilgi mucizesi vasıtasıyla insanlara davetini yenilemekte; var oluşun anlamı, hayatın gayesi, duyu ötesi varlık alanının mevcudiyeti, insanının yapıp ettiklerinden hesaba çekileceği bir âhiret âleminin vuku bulması gibi varoluşsal meselelere tatmin edici açıklamalar getirmekte ve böylece peygamber göndermekle amaçlanan hedefleri gerçekleştirmek suretiyle başka bir peygamberin gönderilmesine ihtiyacı ortadan kaldırmaktadır.²⁵¹

Hadislerde belirtildiği gibi kavimlerine karşı birbirine benzer mucizeler gösteren önceki peygamberlerden farklı olarak Resûlullah'a, kıyamette en çok tâbii bulunan peygamber olmasını sağlayacak vahiy mucizesinin, yani Kur'an'ın verilmesi²⁵² de bu hikmete bağlı olmalıdır. Yaratılışın başlangıcında çocukluk dönemini yaşayan, bu sebeple de vahiylerle sürekli olarak bilgilendirilip eğitilmeye muhtaç olan insanlık camiası, artık sahip olduğu vahiy kültüründen de yararlanmak suretiyle düşünerek ve akıl yürüterek bilgi üretme konumuna yükselmiştir.²⁵³ Bir tür çocukluk dönemi olarak nitelenebilecek çağı geride bırakan insanlık camiası, gelinen noktada sahip kıldığı dinî ve ilmî mirası koruma gücüne kavuştuğundan ilâhî kitabın tahrif edilme dönemi de aşılmıştır. Hz. Muhammed'in peygamberliği sona ermekle birlikte bireysel ve toplumsal alanda izlediği yöntemi kullanarak, gaybî bilgilerin yanı sıra ashabıyla birlikte 23 yıl boyunca yaşadığı toplumsal tecrübeyi de içeren Kur'an'ı ve uyguladığı Sünnet'i doğru bir şekilde kavradıktan sonra, onun toplumu dönüştürme yöntemini izleyerek beşerî sorunları çözmek mümkündür. Bu anlamda, peygamberlik fonksiyonunun toplumsal bir göreve dönüştüğü ve her çağda müslümanların bunu yerine getirmesi gerektiği meselesine Kur'an'da şöyle işaret edilmiştir: "İşte böylece insanlara karşı Allah'ın şahitleri olasınız, peygamber de size şahit olsun diye sizi orta bir ümmet yaptık".²⁵⁴

Elçilik görevinin, kesin bir mükellefiyet olarak müslümanların boynuna yüklendiğini bildiren bu ilâhî beyanların yanı sıra vahiy sürecinde Hz. Peygamber tarafından bizzat uygulanan hüküm koyma ve ihtiyaca göre bunları yenileme, yani içtihat etme geleneğini dikkate almak suretiyle müslümanlara

251 Mahmud Şükrî el-Âlûsî, *ed-Delâilu'l-'aqliyye 'alâ ħatmi'r-Risâleti'l-Muhammediyye*, s. 427-428.

252 Buhârî, nr. 7274; Muslim, nr. 239.

253 Zekî el-Milâdî, *Naẓariyyetu ħatmi'n-nübüvve ve devru'l-'aql fi'l-İslâm*, s. 5.

254 el-Bakara 2/143; Âl-i İmrân 3/104.

ve özellikle müslüman âlimlere iki görev yüklendiğini söylemek mümkündür: Bunların ilki, dinin Hz. Peygamber'in tebliğ ettiği inanç, ibadetler, muamelat ve ahlaka ilişkin ana ilkeleri aynen muhafaza edip bunları uygulamak, ikincisi de yine Hz. Peygamber'in toplum içinde iyiliği inşa etme ve kötülüğü yok etme ilkesi doğrultusunda dünyevî alanda, değişen ve gelişen şartlara uygun çözümler üretmek için dinin, aklın ve bilimin temel ilkeleri ışığında -adam öldürme, içki içme, hırsızlık yapma ve zina etmenin haram olması gibi aslî hükümler sabit olmak üzere- tarihin belli bir döneminde üretilip uygulanan eski hükümlerden geliştirilmesi gerekenleri geliştirmek, bir başka ifade ile söylemek gerekirse son vahiylerin kılavuzluğunda içtihat müessesesini çalıştırmak. Zira insanlık camiası, vahiylerle alakayı kesmeksizin onlardan doğru bir şekilde yararlanarak ihtiyaç duyduğu dünyevî bilgileri üretebilecek akli ve bilimsel bir merhaleye ulaşmış, vahiylerin ışığında toplumsal değişimlerin tamamına dair doğru kararlar verme gücüne erişmiştir.

Muhammed İqbal'in (ö. 1877/1938) ifadesiyle "Hz. Peygamber'e indirilen vahiyler istkrâî veya istidlâlî aklın doğuşunu" vurgular ki bu da son vahiy bilgilerinin akli bilgilerle birleştirilmesi halinde peygamberlik olgusunun devam etmesine ihtiyacı ortadan kaldıran ve peygamber göndermeyi filen sona erdiren bir sürece girildiğini gösterir. Kur'an vahiy ürünü olmakla birlikte muhtevasının akılcı ve bilimsel bir yola girmeyi önermesi de bunun açık bir kanıtı olarak kabul edilmelidir.²⁵⁵ Ancak bu, insanların Kur'an'a ihtiyacı kalmadığı ve içerdiği bilgilerden müstağni olduğu anlamına asla gelmez. Kur'an'ın mesajlarını her asırda akli ve bilimsel bilgilerden yararlanarak yeniden okumak ve anlamak, peygamberliğin sona ermesinin tabii bir sonucudur. Geçmiş peygamberlerin getirdiği şeriatlerin sonra gelenlerce neshedilmesi ve Hz. Muhammed'den sonra başka bir peygamberin gelmeyecek olması da değişen ve gelişen şartlara bağlı olarak anlamını kaybetmesi sebebiyle fer'i hükümlerden uygulanamayan veya dönemsel hale gelenlerin güncellenmesi gerektiğine işaret eder. Yirmi üç yıllık bir süre boyunca, Kur'an'da bazı hükümlerin yeni gelen ayetlerle veya Hz. Peygamber'in Sünneti'yle nesh edilmesi bu konuda müslüman âlimlere yol gösteren açık örnekler olarak değerlendirilebilir.²⁵⁶ Bu yaklaşımı gerekçe göstererek dinin fonksiyonunu yitirdiği sonucunu çıkarmak

255 Mohammed Iqbal, *The reconstruction of religious thought in İslam*, s. 126; Abdulkerim Suruş, *Başu't-tecribeti'n-nebeviyye*, s. 186-187.

256 Kâdî Abdulcebbâr, *el-Muğnî*, XV, 294.

isabetli değildir. Çünkü müslüman âlimler genel ilkelerden hareketle din adına yeni içtihatlar yapmakla yükümlüdür. Her ne kadar bu içtihatlar beşerî bir nitelik arz etse, eleştiriye açık olsa ve başka farklı içtihatlar yapılabilsede nübüvvetin yol gösterici fonksiyonunu gerçekleşmenin, ancak içtihadın kıyamete kadar devam eden bir süreç haline getirilmesine bağlı olduğu gerçeğini dikkatten uzak tutmamak gerekir.²⁵⁷

İslam düşüncesindeki genel telakkiye göre peygamberlik sona ermiştir. Bununla birlikte peygamberlerin yaşadığı dinî tecrübe ve Allah'la iletişim kurup gaybî bilgilere ulaşma kapısının kapanmadığını, peygamber olmayan, fakat eriştikleri üstün dereceler itibariyle peygamberlerin bile imrenebileceği velilerin veya "muhaddes"lerin²⁵⁸ her zaman var olacağını, riyazet ve ibadet yoluyla kendilerini manevî alanda elıştirenlere, ilâhî feyiz ve tecrübe kapısının açık bulunduğunu, dolayısıyla bu kişilerin vahyî-ilhâmî tecrübeler yaşayabileceğini, hatta Hz. Peygamber'in yüksek seviyede yaşadığı miraç tecrübesini, ona tâbi olanların da güçleri ve imkânları ölçüğünde yaşayabileceklerini savunan bazı felsefî-tasavvufî inançların²⁵⁹ mevcudiyeti bilinmektedir. Buna ilave olarak başta Ali b. Ebû Talib, eşi Fatıma ve imam olarak kabul edilen çocuklarının Allah'tan bilgi alan imamlar oldukları ve insanlar arasındaki problemlerin çözülmesi için bu masum imamlara ihtiyacın kıyamete kadar devam edeceğine ilişkin Şîî inanışlar da mevcuttur. Ne var ki bütün bunları peygamberliğin sona erdiğini bildiren naslarla bağdaştırmak mümkün değildir.²⁶⁰ Diğer taraftan tasavvufî görüşleriyle Sünnî dünyayı önemli ölçüde etkileyen İbnu'l-Arabî'nin (ö. 638/1240), Resûlullah'tan sonra şeriat getirme anlamında peygamberlik nihayete ermekle birlikte Allah'tan bilgiler alma anlamında peygamberliğin sona ermediğini ve velayetin nübüvvet-i kübrâ olması itibariyle nübüvvet ve risalet makamından üstün olduğunu iddia etmesi,²⁶¹ ayrıca bazı gaybî konulara muttali olmanın müteahhir dönemde nübüvvet kavramıyla ifa-

257 Mâtürîdî, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, VI, 392, 465, XVI, 221; Abdülkerim Suruş, *a.g.e.*, s. 210-211.

258 Buhârî, "Enbiyâ", 4; Muslim, "Feçâilu's-şahâbe", 23.

259 İbnu'l-Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, IV, 104-106, 219-222; a.mlf., *Fusûsu'l-hikem*, s. 48-49, 134-135.

260 Küleynî, *el-Kâfî*, III, 232, 249, 271?; İbn Ebu'l-İz, *Şerhu'l-Akâidetü't-Tabâviyye*, s. 743; Sefârînî, *Levâmi'ul-enuârî'l-behiyye*, II, 267-268.

261 İbnu'l-Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, nşr. Osman Yahya, Beyrut 1405/ 1985, X, 285, XI, 251, XII, 317-318; Âlûsî, *Rûhu'l-me'ânî*, VI, 167.

de edilmesi,²⁶² nebilere verilmeyen bilgilerin velilere verildiğinin ve nebi ile veli arasında sadece isim farkı bulunduğunun ileri sürülmesi,²⁶³ "hatmü'n-nübüvve" inancını geçersiz konuma düşürücü mahiyettedir. İbnü'l-Arabî'den sonra gelen Sünnî âlimler onun bu görüşlerini devam ettirmiş, "teşrî vahyi" sona erse bile Allah'ın, kullarına yönelik lütfunun hiçbir zaman tükenmeyeceğini, bundan dolayı da "nübüvvet-i âmme" adını verdikleri bir iletişim kapısını daima açık tuttuğunu söyleyerek en azından zımnen peygamberliğin büsbütün sona ermediğini ileri sürmüşlerdir.²⁶⁴

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki sûfilerce yaşandığı söylenen dinî tecrübeler sonucu ileri sürülen bilgiler, insanları bağlayıcı hiçbir dinî mahiyet ve anlam taşımaz.²⁶⁵ Sünnîler de dâhil olmak üzere kelâm âlimleri bunda ittifak etmiştir. Zira 'bîset-i nebî'den itibaren insanları dinî bakımdan bağlayıcı olan bilgiler, Allah'tan geldiği mucize ile bilinen ve Hz. Muhammed'e öğretilen vahiylerden ibarettir. Ondan sonra başka bir peygamber gelmeyeceğine göre –adına ister veli, ister sâlih, isterse müttakî kişi denilsin veya imam gibi daha başka isimlerle ifade edilsin– peygamber olmayan insanların yaşadıklarını ileri sürdükleri tecrübeler, dinî bilgi kaynağı olarak kabul edilemezler. Aksi takdirde ilâhî dinin tamamlanmasından ve peygamberliğin sona ermesinden söz etmek anlamsız hale gelir. Bu konuda, peygamber olmadıkları halde Hz. Musa'nın annesi ile Hz. İsa'nın annesinin vahiy almalarını²⁶⁶ ve Meryem'in Cebraîl'le konuşmasını delil göstermek isabetli değildir.²⁶⁷ Çünkü peygamber annesi olan her iki kadın kendi çabaları sonucu değil ilâhî irade ve hikmetin gereği olarak Hz. Musa ve İsa'ya dair vahiyler almış olup bunları başkalarına tebliğ etmekle yükümlü kılınmadıkları gibi Allah'ın bunlara vahyettiğine dair bilgi Kur'an'da açıkça belirtilmiştir. Ayrıca bunların yaşadıkları vahiy tecrübesini ilâhî ilham olarak değerlendirmek de mümkündür, ilham ise Allah'ın bütün insanları kapsayan bir sünnetidir.²⁶⁸ Bilindiği gibi "vahiy" kelimesinin sözlük-

262 Aynî, 'Umdetü'l-kârî, XXIV, 134.

263 Âlûsî, Rûhu'l-me'ânî, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut 1415, II, 27.

264 Âlûsî, Rûhu'l-me'ânî, III, 73-74, XIII, 61; İbrahim el-Halebî, Ni'metü'z-zerî'a fi nuşreti's-şerî'a, Dâru'l-mesîr, Riyad 1419/1998, s. 116-117.

265 Abdülkerim Suruş, a.g.e., s. 183-184; Murtaza Mutahharî, Hatmu'n-nübüvve, s. 7, 32.

266 el-Kasas 28/7; Meryem 19/16-34.

267 Murtaza Mutahharî, Hatmu'n-nübüvve, s. 33.

268 eş-Şems 91/8.

te böyle bir anlamı da vardır.²⁶⁹ “Uğrumuzda gayret sarf edenlere yollarımızı gösteririz”²⁷⁰ mealindeki ayetten, bazı insanların vahiy tecrübesi yaşayacak bir konuma yükselecekleri sonucunu çıkarmak da isabetli değildir. Zira bu ayette “muhsinîn” zümresine dâhil olanlara Allah’ın yardım edip yol göstereceği belirtilmekte olup bundan vahiy aldıkları sonucunu çıkarmak doğru olmaz. Bu ayetten, hidayet yolunda giden sâlih kullarına Allah’ın ilhamda bulunması anlamını çıkarmak mümkündür. Bununla birlikte birbiriyle çelişen ilhamların ortaya çıkması –ki hak yolu kendilerinin temsil ettiğini savunan ve birbiriyle çelişen görüşlere sahip kişilerin mevcudiyeti bunun açık delilidir– doğruyu belirleme yönteminin bunlara değil son ilâhî vahiylerle aklî ve bilimsel bilgilere başvurmaya bağlı olması gerektiğini gösterir. Şu halde Hz. Muhammed’den sonra sâlih ve müttakilerin, diğer bir ifadeyle veli olarak kabul edilen müslümanların yaşadıklarını ileri sürdükleri dinî ya da rûhî tecrübeler, Resûlullah’ınkine benzer şekilde Allah’la ilişki ve iletişim içinde oldukları anlamı verilemez, aksi takdirde peygamberliğin sona erdiği inancı ortadan kalkar.

Hz. Peygamber’e atfedilen bazı rivayetlerde²⁷¹ ümmeti içerisinde “muhaddes” veya “mükellem” adı verilen ve ilâhî ilhama mazhar olan kimselerin bulunabileceğine ilişkin bilgilerin yer alması da peygamberliğin sona ermediğini ve vahiy kapısının kapanmadığını kanıtlamaz. Zira bunlar âhad rivayetlerle sabit olduklarından peygamberliğin sona erdiğini ve vahiy kapısının kapandığını beyan eden kesin deliller karşısında bir değer taşımaz. Şayet bu rivayetler, imamlarının “muhaddes” olduklarını belirten Şia’ya ait kaynakların naklettiklerine²⁷² paralel olarak ortaya çıkan rivayetler değillerse, Resûlullah’ın bu tabirlerle, Allah Teâlâ’nın inkâr karanlığından çıkarıp iman aydınlığına erdirdiği mümin kullarına ilhamda bulunduğunu beyan eden ayetleri²⁷³ açıklamış olması mümkündür. Zira Şeytan’ın, dostlarına ilham etmesine²⁷⁴ karşın Allah’ın da doğrudan doğruya veya melekleri vasıtasıyla mümin kullarını hidayet yoluna sevk eden ilhamlarda bulunduğu²⁷⁵ Kur’an’da açıkça beyan edilen hususlar-

269 Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “vhy” maddesi.

270 el-Ankebût 29/69.

271 Buhârî, nr. 3689; Müslim, nr. 6203(2397).

272 Küleynî, *a.g.e.*, II, 37.

273 el-Bakara 2/257; eş-Şems 91/8.

274 el-En’âm 6/121.

275 el-Enfâl 8/12.

dandır. Hadis rivayetlerinde "muhaddes"lerden olduğu nakledilmesine rağmen Hz. Ömer'in şu beyanı oldukça dikkat çekicidir: "Resûlullah zamanında insanların durumları vahiyle ortaya konuluyor ve kendilerine nasıl muamele yapılacağı biliniyordu. Vahiy kesildi ve biz, şu anda yaptığınız eylemlere bakarak size muamele ederiz. Kim bize iyi iş yaptığını fiilleriyle ortaya koyarsa ona güveniriz ve ona yakın oluruz, hak ettiği ikramda bulunuruz. Gizlediklerinden hiçbir şeyi bilmeyiz, bize karşı gizlediklerinden Allah onu hesaba çekecektir. Bize gizli kalan işlerinin iyi olduğunu söylese de kötü işler yaptığını gördüğümüz kişiye güvenmeyiz ve onu tasdik etmeyiz".²⁷⁶ Hz. Ömer'e ait olduğu nakledilen bu beyanlar aslında onun din anlayışına dair ipuçlarını vermektedir ki bunun duyusal ve aklî bilgileri dikkate almak, hüküm verirken bunlara ve ayrıca vahiylerle başvurmadan ibaret olduğu anlaşılmaktadır.

Şia'ya mensup âlimlerin, imamlarının vahye muhatap olduklarını, gaybı bildiklerini, meleklerin konuşmalarını duyduklarını ve mucizeler gösterdiklerini iddia etmelerini²⁷⁷ de Hz. Muhammed'in son peygamber olduğu inancıyla bağdaştırmak mümkün görünmemektedir. Şia'ya mensup âlimlerin, peygamberliğin sona ermesiyle birlikte bu müessesenin fonksiyonunu ancak geçmişle geleceği bilen, günah işlemekten korunmuş bulunan ve nasla tayin edilen imamların²⁷⁸ sürdürebileceğine ilişkin iddialarını kesin hiç bir dinî ve aklî delille kanıtlama imkânı yoktur. İleri sürdükleri delil dünyanın hiçbir zaman "Allah'ın hücceti"nden yoksun olamayacağı fikrine dayanmaktadır. Bu teze göre Allah'ın hücceti, yani insanlara karşı delili peygamberlerdir. Hz. Muhammed'le birlikte peygamberliğin sona ermesinden sonra Allah'ın hücceti, Kur'an'ı bilen ve koruyan ve Ali b. Ebû Talib ile onun soyundan gelen imamlardır.²⁷⁹ Dünyanın Allah'ın hüccetinden yoksun olamayacağı ve bunun Ehl-i Beyt soyundan gelen imamlardan oluştuğu inancı sadece Şii rivayetlere dayandığından dinî bir delil niteliği taşımaz. Resûlullah'tan sonra peygamberliğin misyonunu müslüman âlimlerin yerine getirmesi gerektiğini ve peygamberlerin bile bazen hata yaptıklarını ve hemen ardından da Allah Teâlâ tarafından

276 Buhârî, nr. 2641.

277 Şeyh Müfid, *Evâ'ilu'l-makâlât fi'l-mezâhib ve'l-muhtarât*, nşr. Mehdi Muhakkık, Tahran 1413/1993, s. 21-22.

278 Küleynî, Ebû Cafer Muhammed b. Yakub, *el-Usûl mine'l-Kâfi*, el-Mektebetu'l-İslâmiyye, Tahran 1383, I, 492-493, II, 2-36, 71-155.

279 Küleynî, *a.g.e.*, I, 314-318.

uyarıldıklarını beyan eden ayetler²⁸⁰ karşısında, Ehl-i Beyt'e mensup imamlara masumiyet atfetmek ve bunların günah işlemekten korunmuş olması gerektiğini ileri sürmek²⁸¹ anlamsız kalmaktadır.

---

280 et-Tevbe 9/453; el-İsrâ 17/74; Sâd 38/23-25.

281 Küleynî, *a.g.e.*, I, 359-392.